

იოსებ იმედაშვილი

ლადო აღნიაშვილი

(1860-1904)

ცხოვრება-მოღვაწეობა

(გარდაცვალებიდან 25 წ. შესრულების გამო)

შ რ ო მ ა

კავკ. წით. დროშოვან
ჯარის სტამბის
გ ა ნ ყ ო ფ ი ლ ე ბ ა
გორკის ქუჩა № 1.

მთავლ. № 027
ტირ. 1.000

ლადო აღნიაშვილი

(1860-1904)

შესავალი

ცუდად ხომ მაინც არა ჩაივლის
ეს განწირულის სულისკვეთება!
და, გზა უვალი, შენგან თელილი,
მერანო ჩემო, მაინც დარჩება,
და ჩემს შემდგომად მოძმესა ჩემსა
სიძნელე გზისა გაუადვილდეს,
და შეუპოვრად მას ჰუნე თვისი
შავის ბედის წინ გამოუქროლდეს!
ნ. ბ ა რ ა თ ა შ ვ ი ლ ი

აი, სიცოცხლის დანიშნულებისა და ყოველი მოაზ-
როვნე-მოღვაწის მაღალი მცნება, რომლის წარმოთქმა
თამამად შეეძლო ლადო აღნიაშვილს.

ლადო აღნიაშვილი იყო უკეთილშობილესი საზო-
გადო მოღვაწე, მაღალი იდეალებით გატაცებული, გა-
რეგნობით ახოვანი, საამო შესახედავი, სულით მგზნე-
ბარე და მუდამ თაყიზი, რომლის გარდაცვალებიდან 25
წლის თავი შესრულდა 1929 წლის 23 აპრილს.

ლადო აღნიაშვილი მოღვაწეობდა იმ ხანაში, როცა
ჩვენში ჩამკვდარი იყო საზოგადოებრივი აზრი, როცა
გონებრივი სიბნელე იყო გამეფებული იმდროინდელ სა-
ზოგადოების თითქმის ყველა ფენაში.

მართალია, ამ დროს ჩვენი ცხოვრების ასპარეზზე საზოგადო და სამწერლო სამსახურის მიზნით გატაცებული თითო-ორი სჩანდა, მაგრამ მათი ხმა იკარგებოდა „ხმად მლაღადებელისა უდაბნოსა შინა“... იყვნენ მაშინ ეგრედწოდებული პოლიტიკური ერთეულები და დაჯგუფებანიც, მაგრამ მათი მუშაობა ჯერ კიდევ შესაფერ კვალს ვერ აჩენდა საზოგადოებრივ ცხოვრების მსვლელობაზე.

ოფიციალურ ინტელიგენციის უმეტესობა კი, უმთავრესად, კონკლავში იყო ჩათვლილი: ხშირად პირადი ინტერესები საზოგადო საქმეს ჩრდილავდა.

ლადო აღნიაშვილი ერთად-ერთი თუ არა, ერთი პირველთაგანი იყო, რომელმაც ჩაკლულ ეროვნულ კულტურის აღდგენა პრაქტიკულად დაიწყო.

ლადო აღნიაშვილი იყო, რომ თვით არა მუსიკოსმა, მაგრამ ბუნებით მუსიკის ღირსების დამფასებელმა, შეადგინა პირველი ქართული ეროვნული გუნდი, ქართულ სიმღერების ნოტებზე გადაღებას საძირკველი ჩაუყარა და პირველი ეროვნული კონცერტი გამართა.

ლადო აღნიაშვილმა ხალხურ შემოქმედების შეკრება-გამომწვევრებას ცხადი და გარკვეული სახე მისცა.

მან საერთო რუტინის მეფობის დროს პედაგოგიკაში ახალი სხივი შეაშუქა.

ლადო აღნიაშვილი იყო, რომ შორს სპარსეთში გადასახლებულ ქართველების ძიება დაიწყო.

ლადო აღნიაშვილი მოღვაწეობდა ჩვენში სასცენო ხელოვნების ასაყვავებლადაც... გარდა ამისა, მან მცირე ჯგუფთან ერთად, საძირკველი ჩაუყარა ჯერ საყმანვილო უურნალის („ნობათი“-ს) გამომცემლობას, შემდეგ „ქართველთა წიგნების გამომცემელ ამხანაგობას“, რომელმაც უდიდესი სამსახური გაუწია ქართული მწიგნობრობის აღორძინებას ჩვენში.

ლადო აღნიაშვილმა დაიწყო ტფილისში პირველი საკოოპერაციო საქმე („შუამავალი“).

ვინ იყო, რა ცოდნისა და გამოცდილების კაცი იყო ყოველივე ამ საზოგადო საქმის ინიციატორი და, ბევრ შემთხვევაში, ხელმძღვანელიც?

ვინაობა

ვლადიმერ (ლადო) დიმიტრის ძე აღნიაშვილი კახელი იყო, სასულიერო წოდებისა. დაიბადა 1860 წ. სოფ. შილდას, თელავის მაზრაში, მღვდლის ოჯახში. პირველდაწყებითი სწავლა ლადომ მიიღო თელავის სასულიერო სასწავლებელში და, რადგან მღვდლობა არ ინდომა, გორის სამასწავლებლო სემინარიაში შევიდა, სადაც საუკეთესოდ დაამთავრა სწავლის კურსი (1881 წ.). კურსის დამთავრებისათვის, ალ. მირიანაშვილთან ერთად, ტფილისის სათავად-აზნაურო სასწავლებელში შევიდა მასწავლებლად, – ის იყო ამ სასწავლებლის ქართული ენის პირველი მასწავლებელი. ორი წლის შემდეგ ტფილისის ქართველ კათოლიკეთა სამრევლო სკოლაში გადავიდა მასწავლებლადვე. აქ დიდი სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურა სკოლის ზედამხედველ-გამგეთა და მონაფეთა. ლადომ, როგორც ნიჭიერმა პედაგოგმა, ისე გაიტაცა მონაფენი, რომ ისინი ხარბად დაენაფენენ გათვითცნობიერებას. თვით ლადო დიდი შრომის მოყვარე იყო, ბეჭითი, მუყაითი; თითქმის მუდამ წიგნების კითხვაში გართული, ასეთსავე შრომისმოყვარეობის უნარს უნერგავდა იგი ყველას – როგორც მონაფეებს, ისე სხვებს, ვინც ერთხელ მაინც ნახავდა მას.

შეხედულებით, როგორც ზევით ვთქვით, იყო მშვენიერი, წარმოსადეგი ვაჟკაცი, შავი წვერ-ულვაშით, ცოცხალი გამომეტყველების, თავაზიანი, ზრდილობიანი, საამო ბოხი ხმიანი, როგორც იტყვიან – დათაფლული მოსაუბრე.

მის ღროს ქართველი ინტელიგენციის უმეტესი ნაწილის ოჯახები გადაგვარების სენით იყვნენ დაავადებულნი. ამ ღროს საქმე ბევრი იყო გასაკეთებელი, გამკეთებელი კი ძლიერ ცოტა: ეს იყო პატარა წრე გატაცებულ საზოგადო მოღვაწეთა.

ძნელი იყო საზოგადო საქმეში არა თუ თანამონაწილეთა გამოძებნა, არამედ უბრალო თანამგრძობის მოპოებაც კი.

ასეთ ხანაში დაიწყო ლადო აღნიაშვილმა საზოგადო მოღვაწეობა.

პედაგოგი (1881-1893)

ჩვენი მნიშვნელობისა და, საზოგადოდ, კულტურე-

სახელმძღვანელოდ შემოღებულ წიგნებს (უშინსკის, ვოდოვოჟოვის და სხ.), რომლებიც, მისი აზრით, „სრულე-ბითაც არ აკმაყოფილებს თავისი დანიშნულების შესატყერ მოთხოვნილებათა... ამგვარი სახელმძღვანელოებით ენის შესწავლაში ძლიერ დიდი და ამასთანავე შეუსაბამო შრომა მიუძღვის პანანა ბავშს და თუ ძლიერ დახელოვ-ნებული და ნამდვილი მასწავლებელი არ შეხვდა, შეიძ-ლება სარგებლობის მაგიერ, დააზარალოს თავისი მოს-წავლეები. აი, ამის გამო განვიზრახე და შევადგინე სახელ-მძღვანელო წიგნი ჩვენ სკოლებში სახმარებლად „პირვე-ლი ნაბიჯი“ რუსული ენის შესწავლაში“, სწერდა ლადო აღნიაშვილი 1883 წ. 9 მარტს ამ სახელმძღვანელოს ბო-ლოს – რამდენიმე სიტყვა“-ში და შემდეგ მოკრძალებით ამბობდა: „ამითი ის კი არ მინდა ვსთქვა, რომ ეს წიგნი დააკმაყოფილებს თავისი დანიშნულების ყოველგვარ მოთ-ხოვნილებას და ან ეს ნამდვილი „ვარდი-სახარია“-მეთქი. სრულებითაც არა! მე მხოლოდ ვცდილობდი, რომ ცოტად თუ მეტად შემემცირებინა ბავშებ-თათვის „ჯოჯოხეთი“ და, მაშასადამე, შეძლებისა დაკვალად დამეკმაყოფილებინა უუპირატესი პედაგოგიური მოთხოვნილებანი. **) მე თავი-დანვე ვგრძნობ, რომ ამ წიგნს ბევრი ნაკლებე-ვანება აქვს ჯერჯერობით“-ო და სხ.

---

*) „Первый шаг в изучения русского языка для началь-ных грузинских школ. Составил Агниашвили. Изд. центр. книжн. торг., Тифлис, 1883 г. 92 стр., ц. 40 коп.

**) ხაზგასმული აქ და შემდეგაც ჩემია. ავტ.

ასეთი სიფრთხილით ეპყრობოდა სწავლის საქმეს ლადო აღნიაშვილი.

ეს წიგნი შეიცავს ხუთ ნაწილს: I – ლექსიური გაკ-ვეთილები, II – ანბანი, III, IV და V – ცალკე სიტყვები, ყოველნაირი სავარჯიშოები, მოთხრობები, მცირე ლექსი-კონი, რუსული წერის დედანი და სურათები. იგი რუსე-თის სახალხო განათლების სამინისტროს სამეცნიერო კო-მიტეტის მიერ ქართულ სკოლებში სახმარებლად დაშვებ-ული იყო.

მაგრამ ლადო აღნიაშვილი მარტო ამ სასკოლო სა-ხელმძღვანელოს შედგენით არ დაკმაყოფილდა, – მას არა-ნაკლებ აინტერესებდა სკოლის გარეშე განათლება. ამ

მიზნით, ლ. აღნიაშვილმა, ათიოდე წლის მუშაობის შემდეგ, გამოსცა „ახალი ანბანი“. მართალია, ამ დროს არსებობდა იაკობ გოგებაშვილის „დედა ენა“, მაგრამ იგი უფრო სკოლებისათვის იყო დანიშნული. ლადო აღნიაშვილმა აქაც თავისებურება გამოიჩინა: „ახალი ანბანი“ სრულიად ახალი გეგმით და შინაარსით იყო აგებული, ყოველ ასოზე თითო წიგნაკი, სათანადო მასალით შედგენილი, საუცხოო სურათებით შემკული და კოპნიად გამოცემული, მაგ., ა ნ – წერა-კითხვა. ბ ა ნ – წერილი ხალხური ლექსები, გ ა ნ – წერილი ხალხური ამბები, დ ო ნ – წერილი ხალხური ამბებივე, ე ნ – გასართობი, ვ ი ნ – პანანა ბოტანიკა, თ ა ნ – პანანა ზოოლოგია და სხ. სულ გამოვიდა, ვგონებ, კ ა ნ-ამდე. თვითოეული წიგნაკი შეიცავდა 32-64 გვ. ყოველ წიგნაკს ეპიგრაფად წამძღვარებული ჰქონდა აკაკის მკვირცხლი ლექსი, ამა თუ იმ ასოს და საგნის შესაფერი, აღმზრდელობითი მნიშვნელობისა, მაგალითად:

პ ა ნ ა ნ ა მ ი ნ ე რ ა ლ ო გ ი ა (სამეფო მადნეულთა)

თავგანწირულსა მუშასა

ვერ შეაშინებს ვერავინ:

ვერც ცეცხლი, წყალი, ვერც ტყვია,

მაგრამ ისწავლე ჯერ ეს „ფ“.

ამ ანბანის ხუთი წიგნაკის გამოცემას მოაყოლა პატარა წერილი „წინასიტყვაობის მაგიერი“, რომელშიაც, სხვათა შორის, სწერდა:

„დღეს ჩვენში დიდ საჭიროებას შეადგენს საზოგადოდ რ ი გ ი ა ნ ი ს ა ყ მ ა ნ ვ ი ლ ო წ ი გ ნ ე ბ ი და კ ე რ ძ ო დ ლ ა ზ ა თ ი ა ნ ი რ ა მ ს ა შ ი ნ ა ო ა ნ ბ ა ნ ი . ჩვენ ამ განზრახვით დავიწყეთ „ახალი ანბანის“ გამოცემა და თუ რომ ეს ჩვენი განზრახვა ცოტად მაინც განახორციელებს იმ ჩვენ იმედებს და, მ ც ი რ ე დ ი ც ა რ ი ს , შ ე ა ვ ს ე ბ ს ზ ე მ ო ხ ს ე ნ ე ბ უ ლ ნ ა კ ლ ს , მაშინ ჩვენც გულით და სულით კმაყოფილი ვიქმნებით ამ საქმისა“.

მართლაც, წიგნაკები გამოცემული იყო ლაზათიანად, მანამდე არ არსებული სიმშვენიერით, იაფად (თითო 10-20 კ.), წმინდა ხალხური ენით, დახვეწილი მასალით.

ეს გარემოებაც კი საკმაოდ ნათელჰყოფს, თუ რა უანგარო, ხალხის განათლების მონატრული უნდა ყოფილიყო ლადო აღნიაშვილი!.. ვისაც რითი შეეძლო, ხელი

უნდა შეენყო ამ გამოცემის გავრცელებისათვის და შემდგენი ყოველნაირად წაეხალისებინა. მაგრამ ეს ასე არ მოხდა: პირადი შურით, უვიცობით თუ სხვა განზრახვით მის წინააღმდეგ გაილაშქრეს და, სხვათა შორის, იმ დროის ცნობილმა მწიგნობარმა პაატამ (ფსევდონიმია ერთი პედაგოგისა და მწერლის) გაზ. „ივერია“-ში (1893 წ. № 20) აუკით მოიხსენია „ახალი ანბანი“, და საზოგადოებას მოუწოდა: „ნურავინ შესცდებით მისის სიიაფით“-ო, ე. ი. ნუ იყიდითო. ამას უკვე რალაც ქიშპობისა და გულღვარძლიანობის ელფერი ელო. ამის გამო ლალომ გაზ. „ივერია“-ს დასაბუთებელი წერილი წარუდგინა, მაგრამ რედაქციამ ეს წერილი არ დაბეჭდა. ლალო იძულებული შეიქმნა იგი ცალკე წიგნაკად გამოეცა სათაურით: „პასუხად ქაჩალ კრიტიკოსს, პაატას და ორი შეკითხვა „ივერიის“ რედაქციისადმი“ (ტფ. 1893 წ.)

ამ საპასუხო წერილმა გამოაშკარავეა ლალოს საპოლემიკო ნიჭთან ერთად, მისი საფუძვლიანი მომზადება პედაგოგიკაში და საერთო განვითარება.

მას, როგორც პედაგოგს, თავიდანვე საკუთარი გემი ჰქონდა აღებული. მისი მთავარი მცნება იყო ს ა ხ ა ლ ხ ო გ ა ნ ა თ ლ ე ბ ა . აი, როგორ უყურებდა ამ საგანს ლალო აღნიაშვილი:

....არც ერთი შეგნებული ხალხი არ იშურებს არავითარ ხარჯს და შრომას, ოღონდაც-კი წესიერ გზაზე დაუაყენოთ ჩვენში აღზრდა შთამომავლობისაო! ერთი რომ უმაღლეს სასწავლებლებს ამრავლებს, მეორე ორივე ხელით დაჰბლაუჭებია მხოლოდ სახალხო განათლებას, მესამე მთელ თავის ყურადღებას აპყრობს პროფესიონალურ სწავლას. იქ, იმ შეგნებულ ხალხში დღითიდღე წარმატება-შია საქმე აღზრდისა და სწავლისა; აქვთ აგრეთვე მდიდარი საყმანვილო ლიტერატურა; იმართება და იმართება საყმანვილო „პრიუტები“, საყმანვილო ბალები; დაარსდა ლიგა ხალხთა შორის განათლებისა.

„ჩვენ? ჩვენ, შენი ჭირიმე, თქვენი კეთილი თვალიცა ჰხედავს, რომ არა გვაქვს არც საკუთარი სკოლები საზოგადოდ, არც სახალხო სკოლები კერძოდ, არც პირველ დანწყებითი სავალდებულო სწავლა, არც საყმანვილო „პრიუტები“, არც საყმანვილო

ბაღები, არც საყმაწვილო ლიტერატურა და არა თუ ესენი, – არა გვაქვს სურვილი მისი შექმნისა, არა გვაქვს სიყვარული კითხვისა, ერთის სიტყვით, არა გვაქვს ხშირად უბრალო ცნობისმოყვარულობაც-კი. მერე, რა და ვართ ესე? – ე, – ხო, მაღლი ათასი უფალსა, ინტელიგენცია გამრავლდა, პედაგოგებიც ბლომდა გვყვანან და არც ჩვენა ვართ შეუგნებელი ხალხიო. შეუგნებელი რად ვიქმნებით, რო შემგონებელიც გვყვანდეს. მაგრამ აი სწორედ ეს არის უბედურება, რომ ინტელიგენცია არა ჰყავს ჩვენს ხალხს შესაფერი. პედაგოგებისა ხო რაღა მოგახსენოთ! თქვენ იქნება ყველა მასწავლებელი პედაგოგი გგონიათ? ეს დიდი შეცდომა იქმნებოდა: კუსაც-კი აქვს ოთხი ფეხი, მაგრამ ნახირში არავის გაურევია“.

ასეთი სიფხიზლით ახასიათებს ლადო აღნიაშვილი იმდროინდელ სწავლა-განათლების მდგომარეობას და ინტელიგენციას, – შემდეგ რიგ-რიგად ჰყოფს-რა მასწავლებელთ, განაგრძობს:

„ამათ მოსდევენ... მანქანა მასწავლებელნი.

ესენი არაფერს ასწავლიან გარდა ცარიელი სიტყვებისა... ეს ის ჯურა გახლავთ მასწავლებლებისა, რომელნიც დღეს ჩვენში კარგა საკმარისად გამრავლდნენ“...

აქ ლ. აღნიაშვილს მოყავს მაგალითი ლოთი და უზნეო მასწავლებლისა და ამბობს:

„სამწუხაროა ჭეშმარიტად, როდესაც ესეთი წმიდათა წმიდა მოვალეობა, როგორც არის აღზრდა ახალთაობისა, წაიშინკვლებს ამგვარ უღირს აღმსრულებელთაგან... რაღა გვიჭირდა, ჩვენ რომ მასწავლებლები კაი მომზადებული ხალხი გვყოლოდა: ჩვენს ბედს, როგორც იტყვიან, ძალლიც ვერ დაჰყევდა!“

აი, როგორ ახასიათებდა ლ. აღნიაშვილი მასწავლებელს ორმოცი წლის წინად და ეს დახასიათება ხომ დღესაც ბევრ შემთხვევაში ზედგამოჭრილია. მასწავლებელთა დახასიათების შემდეგ ის კითხულობს:

„გვაქვს თუ არა ჩვენ სკოლები?“ და აქვე უპასუხებს

„როგორ არა: აქამდისინ იყო საერო განათლების სკოლები იხსნებოდა ყველა სოფელში, ეხლაა –

და ამას მიემატა – სასულიერო წოდების სკოლებიც... მაგრამ განა ამას ჰქვია სახალხო განათლება?“

კრიტიკის დარჯაჟში ატარებს-რა ამ სკოლებს, რომელთაც ხალხს ახვევდნენ თავზე, ის ამბობს:

„სწავლა ნამდვილი ბუნებითი მოთხოვნილებაა ყოველი ადამიანისა და ისევე ვერ გასძლებს ხალხი უსწავლელად, როგორც ვერ გასძლებს იგი უჭაეროდ... რას აკეთებს ამ დროს ამ ხალხის ინტელიგენცია და ანუ რა გაუკეთებია ხალხისათვის? – გადაავლეთ თვალი დღევანდელ ჩვენ საყმანვილო წიგნებს – სასწავლო გამოცემა იყოს იგი თუ სალიტერატურო, სულ ერთია...“

ეს ახპატელოვისა, ეს მდივანოვისა, ესეც ბ. მიხეილ ნასიძისა; ახალ-ახალ გამოცემა „ყარამანიანისა“, ესეც „ქუჩუკ ყარამანიანისა“ და სხვ... ამათ უნდა შეაყვარონ ყმანვილს კითხვა, უნდა შეაყვარონ მეცნიერება, უნდა შეაყვარონ სამშობლო ისტორია, სამშობლო მხარე, სამშობლო ენა, სამშობლო ლიტერატურა; ამათ უნდა აღუზარდონ მას ზნე და ხასიათი, ამათ უნდა აღუზარდონ მას გული“.

ლ. აღნიაშვილს მოჰყავს რამდენიმე მაგალითი წიგნის უვარგისობისა ერთ-ერთ სახელმძღვანელოდან და ასკვნის:

„უნდა ვიცოდეთ, თუ არა, რა წიგნები აქვთ ჩვენ ბავშვებს ხელთ“, რომ ჩვენი „ახალი ანბანი“-ს შედგენა-გამოცემის საჭიროებაც ნათელი გახდესო“...

ზემორე ხაზგასმული ადგილები გვიჩვენებენ, ლადოს როგორი სწავლა-აღზრდა სურდა, სკოლის და წიგნებისაგან რას მოითხოვდა, თვით რა შინაარსის წიგნებსაც გამოსცემდა. და მართლაც მისი „ახალი ანბანი“ ამ გეგმით იყო დაწყებული.

„ახალი ანბანი“ უნდა გამოსულიყო 33 პატარ-პატარა წიგნაკად. თვითეული მათგანი შეიცავდა, როგორც უკვე გაკვრით აღვნიშნეთ, წერა-კითხვის შესწავლის დაწყებიდან ყოველგვარ მასალას – სახალხოს, სამწერლოს, მეცნიერების ყოველ დარგს, – ლადო აღნიაშვილის სიტყვითვე რომ ვსთქვათ, ეს წიგნაკები შეიცავდა ყოველგვარ პირველდაწყებითი ცოდნას ანუ პირველდაწყებითი ცნობებს მეცნიერების ყოველგვარი დარგი-

სას, ე. ი. ეს იყო ერთ და იმავე დროს ანბანი ცოდნისა, ანბანი წერა-კითხვისა და მეცნიერებისა. ყოველი ნაწილი ამ ანბანისა ცალკე დამთავრებული წიგნი (კარი) იყო, ერთად-კი – ანბანი ყოველგვარი ცოდნისა ...

„პედაგოგიისა ერთი ნაკითხვა როდი კმარა, – განაგრძობს თავის პასუხში პაატასადმი ლ. აღნიაშვილი: უნდა ერთი ათჯერ წაიკითხო, სხვათა ავტორებს შეუდარო, შემდეგ შენი ტვინის საქაჯავში გაატარო, მერე საქმით გამოსცადო და მხოლოდ მაშინ შეგიძლიან მაგრე ყოყლოჩინობაო“...

დაუნუნა-რა სიძველის მომხრეობა, დაუმტკიცა-რა, რომ ძველად არსებულ მეთოდებს ვერ გასცილებია, აღნიაშვილმა საკუთარი მეთოდი წარუდგინა:

ჩვენს წიგნებში „შეტანილია ისეთი რამ, რაც გამოიწვევს ყმაწვილის მიერ დაკვირვებას, ყურადღებას, მოსაზრებას, მსჯელობასა და თვითმოქმედებას ... არ ვინდომე თქვენი ამონერილი ადგილები მეთოდებისა, რადგან იგინი სკოლის იქით არ სცილდებიან და ჩვენ კი... სკოლას გვერდი ავუარეთ“, რადგან ახლანდელი სკოლა ჩვენს ხალხს შესაფერის ცოდნას არ აძლევსო.

პაატამ აღნიაშვილს ხალხურ ნაწარმოების შესახებაც უსაუყვედურა. ლადომ აქაც მტკიცე რწმენით ჩასჭრა იგი:

„ჩვენ ძალიან დიდს და ათასჯერ კიდევაც დიდს ყურადღებას ვაქცევთ ჩვენის ხალხის ნაწარმოებს და პირველად ჩვენ ვაღირსეთ მზის სხივები ჩვენს წიგნებში მოქცეულ ხალხურ ნაწარმოებთ“-ო.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ლადო აღნიაშვილმა იმ დროის კვალობაზე წიგნის გამოცემის საქმეში დიდი ცოდნა და გემოვნება გამოიჩინა. ამავე წერილში, სწორედ ამ საგნის შესახებ, ლადო პაატას უმტკიცებს:

„გაიგე და შეიტყე, რომ წიგნმა, რომელიც პირველად ჩაუვარდება ხელში ყმაწვილს, ყოველმხრივ უნდა ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინოს და ღრმა ნაკვალევი დასტოვოს მის გონებაში“ *).

და ამ გემოვნებას ლადო, წიგნების გამოცემაში, ყოველთვის მტკიცედ იცავდა.

დასასრულ, ლადო პაატას წერილებს „ივერიის“ რედაქციის „ნამდვილი კორექტურული შეცდომა“-ს უწო-

დებს.

ლალოს ეს პასუხი ყოველმხრივ საბუთიანი იყო, მაგრამ პაატას წერილმა მაინც დათვური სამსახური გაუნია ჩვენს მოზარდ თაობას: ლალომ ამ წიგნების გამოცემა ვერ დაასრულა, – და ამის მიზეზი იყო არა მარტო პაატას გამოლაშქრება, არამედ ზოგიერთების თავმოყვარეობის გაღიზიანებაც: უჩემოდ ვინ ბედავს საზოგადო საქმის სამსახურს, საბავშვო წიგნებისა და ანბანების გამოცემასო!..

რა თქმა უნდა, ლალომ ამ წიგნაკების გამოცემის საქმეში ნივთიერად ძლიერ ბევრი იზარალა, მის რაინდულ ხალხურ გატაცებას ნივთიერად არავინ შეუწყობ ხელი. მიუხედავად ასეთი მდგომარეობისა, ამ წიგნაკებმა მაინც საფუძველი დაუდო სახალხო-საბავშვო სამეცნიერო-პედაგოგიურ წიგნაკების გამომცემლობას.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ლ. აღნიაშვილი თანამშრომლობდა საბავშვო ჟურნალ „ჭეჭილში“ და სხვ.

როგორც მასწავლებელი და აღმზრდელი, ლალო ყოველ მოსწავლისთვის მოსაზიდი იყო, მონათვის სულიერი ვითარების მცნობი და საგნის უმარტივესად გადამცე-

---

*) ლალო აღნიაშვილი. „პასუხად ქაჩალ კრიტიკოსს, პაატას და ორი კათხვა „ივერიის“ რედაქციისადმი, ტფ. 1893 წ.

მი, თითქმის თვითველ მოწაფეს სულში უძვრებო... საპროგრამო საგნების გარდა, მოწაფეებს უნერგავდა ბუნებისა და მეცნიერების შესწავლისადმი ლტოლვას გათვითცნობიერებისა და თვითგანვითარების წყურვილს.

გუნდი (1885-1889)

ლალო აღნიაშვილმა საზოგადო ასპარეზზე გამოსვლისათანავე განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია ხალხის სულიერ საგანძურს, რომელსაც თითქმის არავინ არაფრად ავლებდა: ეს იყო ეროვნულ-ხალხური სიმღერები.

ამას დიდი თანხა უნდოდა, მკვიდრი ორგანიზაცია და მუსიკის ცოდნა, მაგრამ ლალო ამას არ შეუძინდა: მცირე ჯამაგირის პატრონმა, 1885 წ. განიზრახა ამ საქმის შესრულება... თვით ლალომ მუსიკისა არა იცოდა-რა, თუმცა დაფასება შეეძლო; ხალხური სიმღერები არ იყო

თავმოყრილი და ნოტებზე გადაღებული, არ იყო გუნდი, (თუ მხედველობაში არ მივიღებთ სასულიერო სემინარიაში არსებულ რუსულ-ქართულ მგალობელთა გუნდს, რომელიც სემინარიის კედლებს ვერ გასცილებოდა).

ლადო აღნიაშვილი ვერც ერთმა ამ დაბრკოლებამ ვერ შეაფერხა. მან იცოდა, რა უდიდესი მნიშვნელობა აქვს მუსიკას ადამიანის გრძნობათა აღზრდისათვის.

საჭირო იყო ქართველ ხალხში ჯერ კიდევ დარჩენილ სიმღერა-კილოების, ხალხის სულის ამ უმაღლესი შემოქმედების, შეკრება-აღდგენა, მათი ნოტებზე გადაღება და მერე ერში გავრცელება.

ამ მიზნის განხორციელებისათვის ლადომ მიმართა ზოგიერთ ახალგაზრდას, მაგრამ მათგან მწარე დაცინვის მეტი არაფერი მიიღო. მაშინ საკუთრივ შეუდგა საქმეს: მოიწვია გუნდში მონაწილეთა მსურველნი. მის მოწოდებას 70-მდე ყმაწვილი კაცი გამოეხმაურა, რომელთაგან მხოლოდ 25 აირჩია, როგორც საუკეთესო ხმებიანი. საჭირო იყო სიმღერის მასწავლებელი. პირველად მიმართა ერთ პოლონელს, ამ საქმის მცოდნეს, ვინმე ფელიქს ქსავერის ძე პეტელი, რომელმაც ჯერ თანხმობა გამოუცხადა, შემდეგ კი ისეთი ჯამაგირი მოითხოვა, რომ ლადო იძულებული იყო სხვა ეძებნა, და, აი, მართლაც მიაგნო ჩეხს – იოსებ ივანეს-ძე რატელს, რომელმაც გუნდის მონაწილე თითო კაცზე თვეში თითო მანათი მოითხოვა (თუ გუნდში 25 კაცზე ნაკლები არ იქნებოდა), ნოტებზე გადასაღები საფასური ცალკე უნდა მიეღო და აგრეთვე კონცერტის შემოსავალის მეოთხედი.

ლადო ყველა ამ მოთხოვნას დასთანხმდა იმ პირობით-კი, რომ იმავე 1885 წ. შემოდგომაზე გამართულიყო პირველი კონცერტი; საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან გამოიწვია ხალხურ სიმღერების საუკეთესო მცოდნე გლეხები და მათი ნამღერები ნოტებზე გადააღებინა.

აი, სხვათა შორის, რა მოგვითხრო ამ პირველი კონცერტის სამზადისისა და ლადოს მიერ სიმღერების შეკრების შესახებ ხალხურმა მწერალმა, ვასილ ძირმალიძემ:

„1885 წ. შემოდგომას, ვარ. ბაქრაძემ მოთხოვა შემეკრიბა კარგი რაჭველი მომღერლები და დანიშნულ დროზე მიმეყვანა აღნიაშვილთან, სადაც ისიც მოვიდოდა... მე შევაგროვე რვა კაცი: თ. და ალ. არჩვაძენი, ნ. გძელი-შვილი, თ. კერესელიძე, მე და სხ. დანიშნულ დროზე მი-

ვედით ლ. აღნიაშვილთან (ანჩისხატის ქ. ფირუმოვის სახ-
ლი, ზემო სართულში). აღნიაშვილმა თავაზიანად მიგვიღო.
მასთან ამ დროს სხვებიც იყვნენ. ჯგუფს მე ვმეთაურობ-
დი. სალამისა და გაცნობის შემდეგ, ჩაი მოგვითანეს,
რამდენიმე სიმღერა ვსთქვით, მარა ძლიერ ვმორცხობდით.
ეს შეგვნიშნა ლადომ და მეორე ოთახში მიაძახა დია-
სახლისს:

– რაჭველებს ასე არ უყვართ; ესენი პურადი ხალ-
ხია და შენ იცი, თუ გაგვიმასპინძლდებიო.

რამდენიმე წუთში სასადილო მაგიდა გაგვიშალეს.
ჩემმა მომღერლებმა რამდენიმე ჭიქა გადახუხეს. და მარ-
თლაც გაბედულად შემოსძახეს, გაიმართა კარგი ლხინი.
წამოსვლისას ლადომ მთხოვა, რომ ჩემი მომღერლებით
ჩუღურეთში მივსულიყავი რატილის ბინაზე. დანიშნულ
დროზე მივედით რატილთან. დაგვხვდა რამდენიმე კაცი.
ჩვენ გვამღერა რატილმა. ხმები და სიმღერები მოეწონა.
მან გვითხრა: ორი კვირა უნდა იაროთ, რომ დავამუშაო
თქვენნი სიმღერებიო. ჩვენც დავდიოდით. რატილი გულ-
მოდგინებით და დაუზარელობით მუშაობდა. მართალია,
ქართული არ ესმოდა, მაგრამ დაწყებას, მოძახილს და
ბანს კარგად ახერხებდა. რატილმა ჩვენგან ნოტებზე გა-
დილო შემდეგი სიმღერები: 1) „ოს იმძრა“ (ისტორიული),
2) „მალლა მთას მოდგა“ (ისტ.), 3) „ქალსა ვისმე ერქვა
შროშანა“, 4) „მიყვარს ამფერად სუფრა გაშლილი“,
5) „შავო ყურშაო!“, 6) „ოი, ქრისტე აღსდგა!“, 7) „ქვე-
დრულა“ და სხ. ყველა ეს იმ დროს ძლიერ მოწონებული
სიმღერები იყო. ლადო ყოველთვის დადიოდა რატილთან.
ძლიერ უხაროდა და მოსწონდა რატილის შრომა. აღნია-
შვილმა გვითხრა: მალე კონცერტს გავმართავ და თქვენც
მოგინვევთო“.

ერთ რუსულ ხელნაწერ „გუნდის მატეანე“-ში *) ჩამო-
თვლილია შემდეგი „ახალი ქართული სიმღერები“: 1) წე-
ვური „ოდილა“, ნადური, კ. მალრაძისა; 2) „ჭონა“, იმე-
რული, მისივე; 3) „ნანინა“, იმერული, მისივე; 4) „წითე-
ლო ვაშლო“, კახური, კ. რჩეულიშვილისგან შესწავლილი;
5) „ოდელა და დელია-დელა“, კახური, მისგანვე; 6) „პა-
ტარა საყვარელო“, ქორიძისა; 7) „გალიაში რომ გაგზარ-
დე“, მისივე; 8) „ზამთარიო“, ბ. სარაჯევის; 9) „სიღო
ბურდიანელა“, მისივე, – ამისივეა შემდეგი ექვსი (10-15)
სიმღერა: 10) „მშვიდობით, ძმაო!“, 11) „ფერსა ბნელს“ ...

12) მამითადი, 13) გვიბრძანე, 14) „გახსოვს ტურთავ“...
15) „მუშა ბოქულაძე“; 16) „ნუ სტირ“... დემონიდგან
რუბინშტიენისა; 17) „ვაიმე, დედავ“... მალრაძისა.

ამგვარად პირველ კონცერტისათვის 100-მდე სიმ-
ღერა შეკრიბა, შეადგინა პირველი ქართული გუნდი, მა-
გრამ რატილმა კონცერტის გამართვა 1885-ისთვის ვერ
მოასწრო: გუნდი ჯერ კიდევ მოუმზადებელია, ასეთ პი-
რობებში საზოგადოების წინ ვერ გამოვიყვანო და მხო-
ლოდ წლის თავზე, ე. ი. 1886 გიორგობისთვის 15-ისა-
თვის გადასწყდა პირველი კონცერტის გამართვა.

აი, რას სწერდა ამ პირველი კონცერტის გამარ-
თვამდე გაზ. „ივერია“ (1886 ნოემბრის 13, № 246):

„შაბათს, 15 ნოემბერს არწრუნისეულ თეატრში
ქართული კონცერტი იქნება გამართული. ქართული
ხორო, რომელიც იმღერებს ამ კონცერტზე სხვადა-
სხვა ქართულს ხმებს, შეუდგენია თავის მეცადი-

---

*) „Летопись Грузинского хора Агниашвили“. – ამავე ხელ-
ნაწერშია მოთავსებული გუნდის ხარჯი „Расход“. აღ. მირიანაშვი-
ლის წერილობითი მონაწილით, ეს „Летопись“ ლ. აღნიაშვილს გადუ-
წერინებია ერთ-ერთ შეგირდისათვის, ხოლო ანგარიში თვით ლ. აღ-
ნიაშვილის ხელით არის დაწერილი. ავტ.

ნეობითა და მხნეობით ბ-ნს ვლ. აღნიაშვილს. ბ-ნი
აღნიაშვილი მასწავლებელია ტფილისის კათოლიკე-
თა სკოლისა. ამ აღნიაშვილს შეუკრებია ყმანვილნი
კაცნი და ერთის მუსიკის მცოდნესათვის, სახელ-
დობრ, ბ-ნის რატილისათვის უთხოვნია, ხელმძღვა-
ნელობა გაუწიეო, ასწავლე ქართული ხმები, რომე-
ლიც უკვე ნოტებზეა გადაღებულიო და რა ხმაც არ
არის ნოტებზე, ათქმევინე მცოდნეთა და თვით
თქვენ გადიღეთ მერე ნოტებზე და დაასწავლეთ ის
ხმებიცაო. ხოროს დაუწყვია სიარული რატილთან
და სწავლა ქართულის ხმებისა. ამბობენ, რომ უკვე
წელიწადზე მეტია, რაც ეს საქმე იქმნა დაწყობი-
ლიო. ხოროს თურმე კარგად აქვს შესწავლილი ზო-
გიერთი მეტად სასიამოვნო და ძნელად სათქმელი
ქართული სიმღერები, როგორც მაგალითად, გურუ-
ლი „ოდელია“, „კუჩხა ბედნიერა“ და სხ. ხორო
იტყვის თურმე აგრედვე ერთს ძველს სიმღერას:
„ნაიყვანეს თამარ ქალი“ და თითო-ოროლა ევრო-

პიულს ხმებსაცაო.

ვისურვებთ, რომ ქართული საზოგადოება ბლომად დასწრებოდეს ამ კონცერტს და ამით გაემხნე-
ვებინოს ამ მეტად სასარგებლო საქმის დამწყებნი
და მოთავენი“.

კონცერტის განცხადება ასეთი იყო: *)

---

*) „ივერია“ 1886 წ. № 248, ნომბრის 15, შაბათი.

ქართული თეატრი
დღეს, 15 გიორგობისთვის
ქართული ხორო
აღნიშვილისა გამართავს პირველად
კონცერტს

არტისტი ი. ი. რატილის ლოტბარობით

ყველა სიმღერები ხოროს ნოტებითა აქვს შესწავლილი
დასაწყისი 7^{1/2} საათზე.

დანიშნულ დღეს კონცერტი გაიმართა. აი, როგორ
აღვინერს გაზეთი „ივერია“ მსმენელების მიერ კონცერტ-
ზე მიღებულ შთაბეჭდილებებს:

„დამსწრე საზოგადოების აღტაცებას საზღვარი
არა ჰქონდა. ვაშას ძახილით და ტაშისკვრით ყურთა
სმენა აღარ იყო. საზოგადოება დაბრუნდა სახლში
სრულიად კმაყოფილი და დაიმედებული, რომ მკვდრე-
თით აღადგინეს ის დამარხული კილო-სიმღერები,
რომელიც სამუდამოდ უნდა შთაენთქა უამთა ვითა-
რებას“.*)

„ივერია“-მ ამ კონცერტს ორი დიდი აღფრთოვანე-
ბული შინაარსის მეთაური უძღვნა. აი, რას სწერს ამ კონ-
ცერტის შესახებ:

„ის მუსიკის მცოდნე კაცნი, რომელნიც დღეს
მიუზიდნია ქართულის სიმღერების სიკეთეს და სი-

*) „ივერია“, 1904 წ. № 90.

მესაღინებენ გადიღონ ნოტებზედ საყოველთაო საცნობელად. ამ მხრით, თვითონ ჩვენი ყმაწვილი კაცებიც ჰპრობობენ და აი ამ პრობის ნაყოფი დიდის სიამოვნებით გავიგონეთ ჩვენის ყურით შაბათს 15-ს ნოემბერს. ქართულმა ხორომ, – თუ არა ვცდებით ოცი, ოცდაათი კაცი იქნებოდა – ბ-ნ რატილის ლოტბარობით იგალობა თეატრში თერთმეტამდე სხვათა შორის ქართული საერო სიმღერები, ნოტებზედ გადაღებული. ხალხი საკმაოდ ბლომად დაესწრო და სიამოვნებით კი არა, აღტაცებით დაჰხვდა და მიეგება ამ ახალს და სასიამოვნო ამბავს. თუმცა ვერ ვიტყვით, რომ ყველა ქართული ხმები კარგად იყო გადაღებული, მაგრამ მაინც კიდევ ჩვენ მიერ ქება და დიდება ეკუთვნით ამ საქმის დამწყობთა. იგი ნაკულოვანება, რომელიც ყოველს ახალ საქმეს აუცილებლად მოსდევს ხოლმე, და რომელიც აქ ვახსენეთ, უკეთესის სურვილით მოგვივიდა და არა წუნის დასადებად. ამისთანა საქმეში თვითონ წუნიც-კი უნდა ჰმდუმარებდეს, იმიტომ რომ თვითონ საქმე ქველმოქმედებაა თავით თვისით. სწორედ ამ გრძნობითაც დაჰხვდა ჩვენი საზოგადოება ამ მშვენიერ საქმეს და ამ გრძნობითვე გამოვიდა თეატრიდამ. დ ი დ ი მ ა დ ლ ო ბ ა გ ვ მ ა რ თ ე ბ ს ბ-ნ ა ღ ნ ი ა შ ვ ი ლ ი ს ა , რომელმაც ეს მართლა ს ა ხ ე - ლ ო ვ ა ნ ი ს ა ქ მ ე ი კ ი ს რ ა ... არა ნაკლებ მადლობის ღირსია ბ-ნი რატილი, ეგ უცხო კაცი, რომელმაც მოამზადა და გასწურთნა იგი ხორო. მადლობელმა საზოგადოებამ იქავ თეატრში მოაგროვა ფული და საჩუქარი მიართვა ბ-ნ რატილს. ძახილს და ტაშისცემას ბოლო არა ჰქონდა. სასურველია, რომ ამ დიდად სასიამოვნო საქმემ ხშირად გვასიამოვნოს ხოლმე ისე, როგორც შაბათს საღამოს გვასიამოვნა.

ნუ თუ კარგი არ იქმნებოდა, რომ ჩვენმა დრამატიულმა დასმა ეს ახალი საქმე, ხოროთი გალობა ქართულის ხმებისა, ზედ გადააბას წარმოდგენებსა! ეს აზრი და სურვილი ბევრმა გამოსთქვა თვით

თეატრშივე და ჩვენც სხვასთან ერთად გვგონია, რომ ეს ორი საქმე ერთმანეთს უშველის ამრავალფეროს სიამოვნება და მაშასადამე, თეატრში მოსიარულე საზოგადოებაც ამრავლოს და ბლომად მოიწვიოს. ეს გაერთება ორის ერთგვარად სასურველ და სანატრელ სიამოვნებისა ერთსაც ახეირებს და მეორესაც, როცა ორივე დაძმურად ერთად მოწვეულ იქმნებიან ჩვენდა გასართობად*)“.

იმავე 1886 26 დეკემბერს გაიმართა მეორე კონცერტი. ამ კონცერტსაც იგივე „ივერია“ (1886 წ.) № 281) საუკეთესოდ იხსენებს.

გუნდის რეპეტიციები იმართებოდა ლადო აღნიაშვილის ბინაზე.

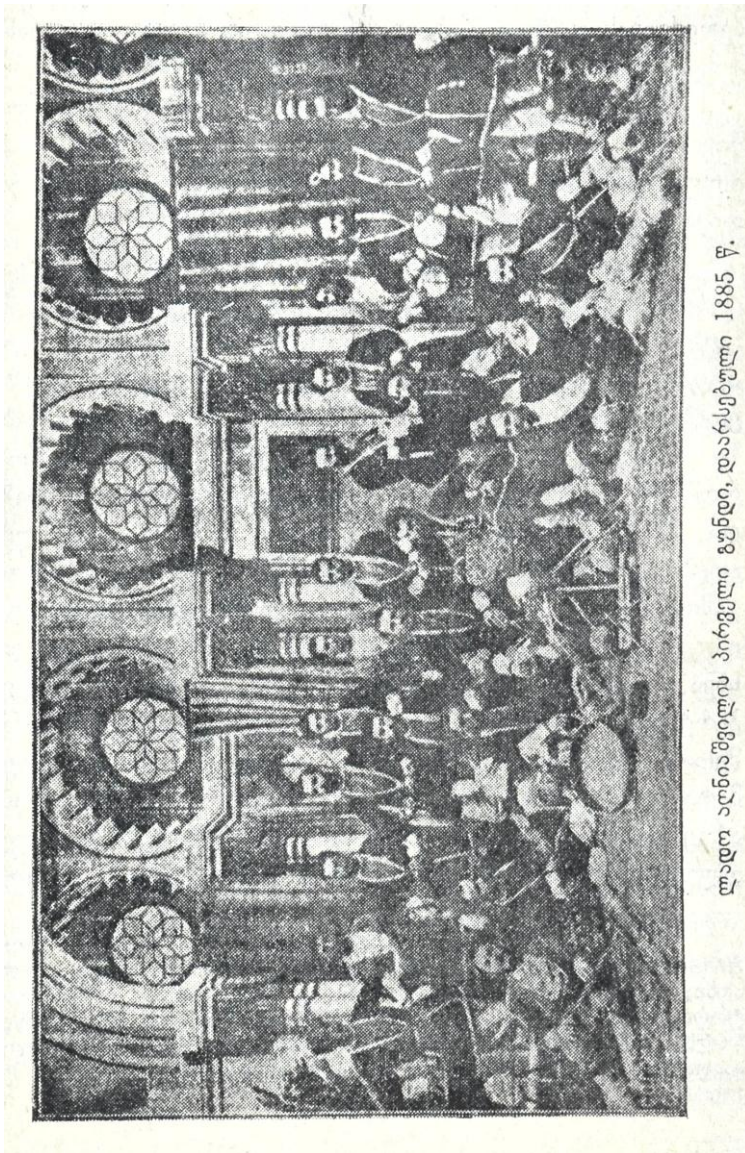
ვისგან შესდგებოდა გუნდი? –

პირველი ტენორები: ლეო ცისკარიშვილი, ტატო ფეიქრიშვილი, გიორგი ჩაგუნავა, კორნელი მალრაძე, ნიკოლოზ ჩახნაევი, იოსებ (ია) კარგარეთელი, ვასო ბაგრატიონი, კოტე დვალი;

მეორე ტენორები: სერგო მამალაძე, სიკო (სიმონ) აღნიაშვილი, გრიგოლ ჭკუასელი, კოტე კუხიანიძე, ალექსი მათურელი, როსტომ ჩიკვაიძე, ბოლოტოვი.

---

*) „ივერია“ 1886 წ. № 250 და 251.

ლადო აღნიაშვილის პირველი გუნდი, დაარსებული 1885 წ.

პირველი ბასები: სანდრო გოცირიძე, საშა ბერიძე, ბასილაშვილი, მათე იანჭოშვილი, მიხეილ ავალიანი, მოსე კაპანაძე, სოსო ჩიჯავაძე, ექვთიმე ბურჯანაძე.

მეორე ბასები: ნიკოლოზ წინამძღვრიშვილი, ნიკლაური, ევსევი ბაბილუა, ჩიჩუა, კლიმენტი ჭანტურია, იოსებ ჩირაკაძე, აპოლონ გოდერძიშვილი, ლავრენტი მათიკაშვილი, დავით გაგუნოვი *).

როგორც უკვე ითქვა, საზოგადოება დიდის ალტაცებით შეხვდა ამ პირველ ქართულ გუნდს, მაგრამ მას, (გუნდს) იმოდენა შემოსავალი მაინც არ ჰქონდა, რომ აუცილებელი ხარჯები დაეთარა, რის გამოც ვალი ვალზე ედებოდა. გუნდმა გამოსცა ი. ი. რატილის მიერ ნოტებზე გადაღებული „ალილო“ (შიგნით კახეთის კილო), რომლის მხოლოდ 5 თუ 7 ცალი გაიყიდა (სულ დაიბეჭდა 240), დანარჩენი აღნიაშვილის ბინაზე გაჩენილმა

ცეცხლმა შთანქა და მით გადარჩა ლპობას; ასე, რომ გამოცემებით გუნდი წელს ვერ გაიმართავდა. გუნდს არც იმდენი საშუალება ჰქონდა, რომ, ჩვეულებრივ, სხვა და სხვა კუთხიდან ძველი მომღერლები გამოეწვივნა, რეპერტუარი ახალ-ახალი სიმღერებით გაემდიდრებინა. მეორე მხრივ-კი რატილს, კერძო გაკვეთილები მოემატა და გუნდის მზადებას შესაფერ ყურადღებას ვეღარ აქცევდა. ამას დაერთო გუნდის მონაწილეთა შორის შუღლიც. მაგრამ ლადომ ეს შუღლიანობა შეანელა, ლოტ-

---

*) ვსარგებლობ გუნდის მათიანეთი (Летопись груз. хора Агниашвили), რომელიც მოთავსებულია ხელნაწერ რვეულში „ლადო აღნიაშვილის ქართველ მომღერალთა პირველი გუნდი და მისი ისტორია 1855-1889 წ.“ ეს ხელნაწერი გადმომცა მასწავლებელ-მწერალმა ალ. მირიანაშვილმა 1914 წ., (როდესაც განვიზრახე ქართული სათეატრო მუზეუმის დაარსება და საამისო მასალების შეკრებას შევუდექი). ავტ.

ბარად მოიწვია (1887-88 წ.წ.) მელიტონ ბალანჩივაძე, რომელმაც გუნდის დავალებით რამდენიმე სიმღერა გადილო ნოტებზე (დიღმელ მომღერალ გლეხებისაგან), გრ. ორბელიანის „სადღეგრძელო“ მოამზადა ცხოველი სურათებით და, ი. რატილთან ერთად, კონცერტი გამართა. შემოსავალი იყო, მაგრამ ის ჩვეულებრივ ხარჯებს ვერ ფარავდა. გუნდი ისევ უკაპეიკოდ დარჩა. გუნდის ნივთიერი მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად ლადომ ქართული ფეერები შექმნა („ყარამანი“ და „ტარიელი“), – ვერც ამით ეშველა საქმეს: პირველი ფეერის („ყარამანი“-ს) წარმოდგენის მსვლელობის დროს სინათლე ჩაქრა, გაჭედილი თეატრი დაფრთხა (გამიგონია, ვითომც ეს ვილაც მეშურნეს ჩაეღინოს), თითქმის ყველამ ფული უკან მოიხივა; მეორედ უხეიროდ იყო დადგმული, მესამედ ხალხი ვეღარ მიიზიდა. დავალიანებამ ლოტბართ გული გაუტეხა და საქმეც თითქოს ჩაიშალა, რომ სწორედ ამ ხანებში (1887 წ.) სტავროპოლში ვერაგულად მოჰკლეს ცნობილი მოღვაწე – დიმიტრი ყიფიანი, რომლის ცხედარიც ტფილისის ჩამოასვენეს. დ. ყიფიანის დაკრძალვისათვის საგალობლად გუნდი საუცხოოდ მოემზადა სემინარიის მასწავლებლის კონტრიძის ხელმძღვანელობით და გაუძღვა მიცვალებულს გალობით. ამის შემდეგ გუნდი მიიწვიეს მთავარმმართველის შერემეტიევის მეუღლის მიერ გამართულ

სალამოზე. ამ ხანად გუნდში ზოგიერთ ზემოხსენებულთა გარდა მონაწილეობდნენ: ირ. ბაქრაძე, ზაქ. ფალიაშვილი, გრიგორიევი, ბეგიზაშვილი, სოლ. ანდრეევი, ჭკუასელი, ლაზარიშვილი, გედევანიშვილი, ცხომელიძე და მ. კაპანაძე.

გუნდს ჰქონდა შემთხვევა თავისი მიღწევები ეჩვენებინა სხვა უფლებამოსილ პირთათვისაც და დაეტკბო მათი სმენა. ასე, მაგალითად, გუნდი გამოვიდა თავისი სიმღერებით რუსეთის იმპერატორ ალექსანდრე მე-III წინაშე, რომელიც იმ ხანებში საქართველოში ჩამოვიდა.

ამ გზას იმიტომ მიმართა ლ. აღნიაშვილმა, რომ უნდოდა გუნდისათვის სახელი შეექმნა და თანაც მატერიალურად გაეუმჯობესებინა გუნდის მდგომარეობა. მაგრამ არც ამ ცდამ უშველა საქმეს.

მეტად დამახასიათებელია, თუ როგორ «დააფასა» გუნდი იმპერატორმა. ალექსანდრე მე-III მუსიკალური გემოვნება და საერთო გონებრივი ავლა-დიდება საუკეთესოდ გამოსჭვავის ზემოხსენებულ «ქართული გუნდის მატრიანე»-ში აღწერილ შემდეგი ფაქტიდან. იმპერატორმა გუნდი, პირველ ყოვლისა, იმით დააფასა, რომ უბრძანა მას, შენი სიმღერით ჩამიხმე ორკესტრის ხმოვანებაო.

«Здесь (в Сабадури), натѣвѣмѣя документѣмъ, хору пришлось петь от 9^{1/2} часов утра вплоть до 4 часов пополудни, и настолько заслужили внимание их императорских величеств, что государь император велел хору через кн. Дондуков-Корсакова петь непрерывно и пением своим предупреждать каждое начинание музыки и оркестра, при чем под конец обеда их императорское величество соизволило припевать басса, когда хор пел мравалжамиэр, который так очаровал всех высокопоставленных гостей».*)

---

*) ორიგინალის დასაცავად სტილი არ შეგვიცვლია. აი, თარგმანი :

აქ (საბადურში) გუნდს შეუხვდა მღერა დილის 9^{1/2} საათიდან შუადღის 4 საათამდე. მომღერლებმა იმდენად მიიპყრეს მათი იმპერატორობითი უდიდებულესობათა ყურადღება, რომ მეფემ თავად დონდუკოვ-კორსაკოვის პირით გასცა განკარგულება, გუნდს განუწყვეტლივ ემღერა და თავის სიმღერით მუსიკისა და ორკესტრისათვის არ მიეცა დაკვირვის საშუალება. ამასთანავე, ბოლოს მისმა იმპერატორობითი უდიდებულესობამ კეთილ ინება ბანი ეთქვა, როცა ხორო მღეროდა მრავალუამიერს, რომელმაც ასე მოხიბლა ყველა

ნარჩინებული სტუმარნი“.

ი. რატილი მალე საბოლოოდ ჩამოშორდა გუნდს. ის ნაწყენი იყო იმით, რომ ქართველმა თავად-აზნაურობამ არ დაუშვა გუნდის ლოტბარად როგორც არაქართველი. რატილი ყოველნაირად უშლიდა ხელს გუნდს (შექმნა საკუთარი გუნდი და სხვ.). გუნდის ხელმძღვანელად მონწვეულ იქნა ალ. ბერიძე, რომელმაც სრულიად უფასოდ იკისრა გუნდის ხელმძღვანელობა. იყო აგრეთვე ქალთა გუნდის შედგენის ცდა. ასეთი გუნდი კიდევაც შესდგა, მან ერთი კონცერტიც გამართა, მაგრამ მხოლოდ ამით ამოიწურა მთელი მისი საქმიანობა: შუღლისა და ინტრიგების წყალობით ქალთა გუნდი დაიშალა.

მამაკაცთა გუნდს კი ემატებოდა ახალი ძალები. ზემოხსენებულთა გარდა გუნდში შევიდნენ: ვანო კვალიაშვილი, დავით გამყრელიძე, კ. კუხიანიძე, სოსო ფალავანდიშვილი, იოსებ ბაქრაძე, ალექსოპოლსკი, მოლჩანოვი, ედ. ყარაშვილი, მ. ნათაძე და ახვლედიანი.

თუ რამდენად ფაქიზად ეპყრობოდნენ თავიანთ საქმეს გუნდის მონაწილეები, ნათლად სჩანს ქვემოდმოყვანილი ხელშეკრულების ტექსტიდან. მომყავს ნაწყვეტი:

ქართული გუნდის პირობა *).

საქმის სიმტკიცისა და უჯერმაჯერო უკმაყოფილების თავიდან აცილებისათვის გუნდმა დასდო ურთიერთ შორის ესე პირობითი წერილი:

1889 ენკენისთვის 4-ს, ჩვენ ქვემოთ ხელის მომწერთ გადავსწყვიტეთ, საერთო ძალღონით გა-

---

*) დაწერილია რუსულად და ეწოდება: „Условие Грузинского хора“. როგორც ეს, ისე სხვა ხელნაწერები, მასალები, აღნიშნულის მიერ სპარსეთში გადაღებული სურათები და სხვ. მუზეუმს გადაეცა. ავტ.

ვუძღვეთ აღნიშნულის ქართულ გუნდს შემდეგ დებულებათა საფუძვლებზე:

- 1) გუნდმა უნდა იარსებოს აღნიშნულის ფირმით როგორც დაარსებიდანვე იყო;
- 2) ამ ვალდებულებებზე ხელის მომწერთა გარდა გუნდში ბავშვებიც უნდა მონაწილეობდნენ, ე. ი.

გუნდს საბავშვო ხმებიც უნდა ჰქონდეს;

3) ყოველი ჩვენგანი მოვალეა, კვირაში ორი საათი შესწიროს ამ საქმეს საკონცერტო კვირეულის გარდა, როცა რეპეტიციებისათვის საჭირო დრო შეიძლება უმაღლესად გაიზარდოს;

4) ყველა რეპეტიციას თვითთელი ჩვენგანი გამოუკლებლივ უნდა დაესწროს ხოლმე;

5) ყველა ჩვენგანი ვმუშაობთ საქმის სიყვარულისათვის, პრინციპისთვის, დამისათვის აღნიაშვილისაგან არავითარნივთიერ ჯილდოს არ მოვითხოვთ;

6) გუნდში ვისიმე მიღება ანუ დათხოვნა. გუნდის საქმეა;

7) გუნდის ახალი წევრი ამ დებულებას უნდა დაემორჩილოს.

8) გუნდი ნიშნავს სამეცადინო დღესა და საათს;

9) ყველა ჩვენგანი ერთნაირად ზრუნავს რეპერტუარის გასამდიდრებლად, ხოლო თუ გუნდი ახალ კილოებს ვერ მოიძიებს, აღნიაშვილი მოვალეა სიმღერა-გალობის მცოდნენი გამოიწვიოს ანუ სხვა რაიმე გზით მოიძიოს გუნდისათვის საჭირო ახალი კილო-სიმღერები, ამასთანავე ყველა ეს ახალი და ძველი სიმღერები ნოტებზე უნდა იქმნეს გადაღებული;

10) გუნდის რეპერტუარში, აგრეთვე საკონცერტო ნომრებში შეტანილი უნდა იქნეს ყველა ქართული კილო – იმერული, ქართლური ანუ საქართველოს სხვა მხრის, კუთხობრიობის განურჩევლად, საჭიროა აგრეთვე ევროპიული სიმღერები;

11) აღნიაშვილის მოვალეობაა გუნდს ტანისამოსი უშოვოს ხოლმე საკონცერტოთ და საერთოდ ნივთიერი საშუალებანი აღმოუჩინოს;

12) საკონცერტო დღეს აღნიაშვილი ნიშნავს. ამ დღისათვის დამხმარედ ეძლევა გუნდიდან ორი მონინავე;

13) ყოველ წვრიმალ ხარჯებს აღნიაშვილი თავის შეხედულებისამებრ ეწევა, სხვილს – გუნდის დაკითხვით;

14) შემოსავალი ხმარდება გუნდის საზოგადო საჭიროებას, შენახული უნდა იქ-

ნეს სხვა წამოწყებათათვის ანუ ამხანაგთა შორის იყოფა. ყოველივე ეს გუნდის შეხედულებისაგან არის დამოკიდებული;

15) გუნდის ლოტბარად მოწვეულია ალ. ივ. ბერიძე, რომელიც გუნდს ემსახურება სრულიად უფასოდ (როგორც გუნდის სხვა წევრნი), რომელსაც ყველა ჩვენგანი ვემორჩილებით რეპეტიციების და კონცერტის დროს;

16) თვითეული ჩვენგანი მოვალეა წმინდათ აღასრულოს ამა პირობის ყოველი მუხლი;

17) ამ დებულების ვადა გრძელდება მხოლოდ ერთ სამოსწავლო წლამდე (1889 წ. ენკენისთვის 4-დან 1890 წ. ივნისის 10-დე), მაგრამ საერთო სურვილით შემდეგაც შეიძლება გაგრძელდეს;

18) ამა ხელშეკრულების ერთი პირი გუნდს აქვს, მეორე – აღნიაშვილს.

შენიშვნა: აღნიაშვილის თაოსნობითვე შექმნილ „ქართული ორკესტრის“ უპირატესობა ამავე ამხანაგობას ეკუთვნის“. *)

რა არის ეს «ქართული ორკესტრი»? – როგორც ერთი ნაბეჭდი წყაროდან **) სჩანს, ლადო აღნიაშვილმა 1888 წ. დაარსა «ახალი ქართული ნაციონალური ორკესტრი». ეს ორკესტრი, ამბობს ლ. აღნიაშვილი: „შემდგარია 13 სხვადასხვაგვარი ქართული დასაკრავებიდგან, რომლებსაც დაუკრავს 25 კაცი. დასაკრავი იარაღები უკვე შეძენილია, მასწავლებლები დაქირავებული და რეპეტიციებიც დაწყებულია“-ო.

ეს სასახელო საქმე ვერ განხორციელდა უფულობის გამო. ლადოს კი რამდენად დიდი იდეალები ჰქონდა, იმდენად, შედარებით, ნაკლები ნივთიერი საშუალებანი.

მიუხედავად მრავალი დაბრკოლებისა, ლ. აღნიაშვილის გუნდმა ისეთი სახელი მოიპოვა, რომ გადასწყვიტა,

---

*) ხელს აწერენ: ერ. პარკაძე, ა. ბასილაშვილი, ლ. ცისკარაშვილი, ფალავანდიშვილი, კ. ჭანტურაია, ა. გოცირიძე, ი. კვალიაშვილი, პლ. წვიმაძე, ილ. სუხიშვილი, გ. ნიკლაური, კ. მალრაძე, კ. რჩეულოვი, კ. დვალი, ვ. გაგუნაშვილი, ალ. ბერიძე, ვლ. აღნიაშვილი, კ. კუხიანიძე, თავ. კ. ბებუთოვი, ს. აღნიაშვილი, დ. ეპიტოვი, კაპანაძე, თავ. ვ. ბაგრატიონ-დავიდოვი, რ. ჩიკვაძე, ა. ცალქალამანიძე, ი. მარკოზოვი, ვ. მათურელი, ი. ჯავროვი, გ. პეტრიევი, ეს. ფეიქრიშვილი: – გუნდის წევრები იყვნენ აგრეთვე: მიხ. მაჩაბელი, ნიკ. კახი-

შვილი, ლ. კობახიძე, ლ. წერეთელი, ექ. ბურჯანაძე, მიხ. ნატრაძე, ლ. ბეჟანოვი, დ. ქურხული, ალ. ჯალიაშვილი.

**) „ტარიელი“, ტფ. 1888 წ. წინასიტყვაობა – „მკითხველები-სადმი“.

რუსეთი და ევროპა შემოევლო. *) ამ მიზნის განხორციელებისათვის საჭირო იყო ნივთიერი შეძლება, რაიც გუნდს არ მოეპოვებოდა. ლაღო აღნიაშვილმა დახმარებისათვის საზოგადოებას შემდეგი საგანგებო მონოღებით მიმართა:

« შ ე მ წ ი რ ვ ე ლ თ ა დ მ ი **)

წელს ოთხი წელიწადი შესრულდა მას აქეთ, რაც პირველი ქართველ მომღერალთ გუნდი დაარსდა საქართველოში. ამ ოთხი წლის განმავლობაში მან გამართა 12 კონცერტი, რომელთაგან ხუთი გამართა ტფილისს, ოთხი ქუთაისს, ორი გორს და ერთიც ბათუმს. ამ თორმეტ კონცერტზე მან იმღერა 130 სხვადასხვაგვარი სიმღერა საკუთარი თავის მცადინეობით შეძენილი, რომელთა შორის 98 სულ ქართული ხმებია და გარდა ათი სიმღერისა სულ ნოტებზე გადაღებული და დასაბეჭდათ დამზადებულია. სიმღერები მოკრებილია საქართველოს ყოველი კუთხიდან: ქართლ-კახეთიდან, აფხაზეთიდან, რაჭიდან და მთიულეთიდან. ეს ჩვენ მიერ შეკრებილი სიმღერები, რასაკვირველია, არც მეოცედ ნაწილს შეადგენს იმ ქართული სიმღერი სას...

ამ კონცერტების წყალობით ქართულმა სიმღერამ მაგრად მოიღვა ფეხი ჩვენ საზოგადოებაში...“

---

*) გუნდი რუსეთსა და უცხოეთში სამოგზაუროდ დიდის ამბით ემზადებოდა. ამ საგნის შესახებ პატ. პეტ. მირიანაშვილმა გვიამბო: პარიზიდან რომ დავბრუნდი, ამ დროს ლაღო აღნიაშვილის გუნდი შემდგარი იყო და უცხოეთში აპირებდა გამგზავრებას. აღნიაშვილმა მიმინვია ფრანგული ენის მასწავლებლად... ავტ.

**) ცალკე დაბეჭდილი შემდეგის სათაურით: „ხელმოსაწერი ფურცელი სია. № . . . . აღნიაშვილის ქართველ მომღერალთა გუნდის სასარგებლოდ 1889 წ. მარტს“.

შემდეგ მონოღებაში ნათქვამია, რომ გუნდმა დაისახა მეტად საპასუხისმგებლო და დიდი ამოცანა: რუსეთსა და

ევროპაში მოგზაურობა ქართული მუსიკის პოპულარიზაციის მიზნით – გუნდს არა აქვს საამისო მატერიალური შესაძლებლობა. ამიტომ მონოდებაში სთხოვენ ამ საქმის წარმატებით დაინტერესებულ პირთ: მოგვიწერეთ ხელი.

„წარმოდგენილ სიაზე, რომლითაც ეგვევ შენი-რულება დაუბრუნდებათ ნახევარი წლის შემდეგ ანუ თვით შემწირველთავე და ანუ მათის სურვილისამებრ გადაეცემის ქართველთა შორის რომელიმე საქველმოქმედო დაწესებულებას. აღნიაშვილი“.

ლადლო აღნიაშვილის მონოდების ეს ხმები განიბნა უშედეგოდ, – იგი დარჩა ხმად მლაღადებელისა»...

საზოგადოებრივი აზრი და თვითმოქმედება იმდენად მოღუნებული იყო, რომ გუნდის მონოდებამ მიზანს ვერ მიაღწია. ამ გარემოებას ისიც უნდა დავუმატოთ, რომ ქართული გუნდის მესვეურობა სხვებსაც მოსწყურდათ ანგარებით ანუ სხვა ანგარიშით, – თავთავისი გუნდები შეადგინეს, მით უფრო, – გზა უკვე გაკვალული იყო. ლადლო აღნიაშვილმა გული მაინც არ გაიტეხა: მან თავისი მთავარი მიზანი შეასრულა – ხალხური სიმღერების აღდგენა-დამუშავების საქმეს მტკიცე საძირკველი ჩაუყარა.

მისი წყალობით ჩვენს ხალხში თითქმის ორასამდე სიმღერა აღსდგა. ძველი სასიმღერო კილოები მხოლოდ საქართველოს მიყრუებულ სოფლებში იყო დაცული მოხუც მომღერალთა ხსოვნაში, რომელთა წყალობით, როგორც უკვე ზემორე ვსთქვით, ლადლომ ნოტებზე გადააღებინა, გააფრცვლა.

თეატრი

ლადლო აღნიაშვილი თეატრის საქმეში უშუალოდ არ ერეოდა; თუმცა „ივერია“-მ მისი გუნდის პირველი კონცერტის გამართვის შემდეგ სთქვა: კარგი იქნება ქართული გუნდი და დრამა ერთი მეორეს დაუკავშირდესო, მაგრამ ეს ასე არ მოხდა: ეს ორი დიდი კულტურული საქმიანობა ცალ-ცალკე სწარმოებდა. მიუხედავად ამისა, ლადლომ მაინც სცადა თეატრში ახალი ელფერის შეტანა. ეს იყო ქართული ფეერია, ეგრედწოდებული სანახაობის თეატრის მინაგვარი, რომელსაც მეტადრე დადგმის მხრივ დიდი ყურადღება მიექცა მხოლოდ დღეს, მეოცე საუკუნის პირ-

ველ მეოთხედში, ლადოს მიერ დაწყებულ საქმიდან 30 წ. შემდეგ.

ლადომ დასწერა ორი ქართული ფეერია, ქართულ თქმულეზა-ზღაპრებსა და სპარსულიდან გადმოქართულეზულ ამბებზე აგებული: „ყარამანი“ და „ტარიელი“, 3 მოქ. და 8 სურ. ეს უკანასკნელი ლადომ ცალკე წიგნაკად გამოსცა (1888), რომლის წინასიტყვაობაში (მკითხველი-სადმი) სწერს:

„რადგან ეს ახალი ფეერია რამდენიმე სრულიად სხვადასხვა ზღაპრების სხვადასხვა ამონაგლეჯი ადგილებიდგან არის შემდგარი; რადგან ყოველივე ამისი სურათი სწარმოებს სრულიად სხვადასხვა ადგილსა; რადგან ბევრი მონაწილე ხალხია საჭირო ამის დადგმაში; რადგან ბევრგვარი გარდაქმნა და გარდაქცევა საჭირო ამ ფეერიაში და რადგან ყოველივე ეს, ცოტად თუ ბევრად, უფრო ძნელ გასაგებადა ჰხდის თვით ფეერიას, ამისათვის ჩვენ განვიზრახეთ პროგრამის მაგიერ ამ შემოკლებელი შინაარსის დაბეჭდვინება, რომ მით უფრო ადვილი ყოფილიყო მისი თავიდან ბოლომდის თვალყურის გადევნება. იმედი გვაქვს, ჩვენი მარად პატივცემული საზოგადოება, რომელიც ყოველივე ჩვენ მიერ დაწყობილ საქმეს მხურვალედ ეჭიდება, არც ეხლა, ამ ჯერად დაგვტოვებს უყურადღებოდ, მით უმეტეს რო ეს წარმოდგენა საქველმოქმედოდ არის დანიშნული: სრული მისი ნაღდი შემოსავალი გადადებულია ჩვენ მიერ ახლად დაარსებული ნაციონალური ორკესტრის სასარგებლოდ“ და სხ.

ეს ფეერია პირველად დაიდგა 1888 წ. დეკემბრის 20-ს ალ. ბერიძისა და სხვა ახალგაზრდობის დახმარებით, მაგრამ ამ საღამოს ისეთი ყინვები იყო, რომ წარმოდგენას თითქმის არავინ დასწრებია და ამითი კიდევ უფრო დავალიანდა გუნდი. როგორც უკვე ვსთქვით, ასევე უშედეგოდ ჩაიარა პირველი ფეერია „ყარამანი“-ს სამჯერ დადგმამ.

ამ დასაწყისმაც ფრთა ვერ გაშალა, მით უმეტეს, რომ ამ საქმეში დახმარების მაგიერ, ლ. აღნიაშვილს უფრო ხელს უშლიდნენ: თითქო მასში მოქიშპესა ხედავდენ.

ფილოლოგია

მთელ მეცხრამეტე საუკუნის მანძილზე ქართული ენა ოფიციალურ და არაოფიციალურ საშუალებებით იდევნებოდა, – იგი შეფარებული იყო თეატრსა და მშრომელ მასებში.

ლადო აღნიაშვილმა დიდი ყურადღება მიაქცია ქართული ენის მეცნიერულად შესწავლას, რაიც გამოიხატა მის მიერ შედგენილ „უბის ლექსიკონი“-თ.)* ეს მხოლოდ

---

*)1887 წ. ტფ., შეიცავს 47 გვ. დაბეჭდილია ფერად ნარევ სქელ ქაღალდზე.

შესავალი იყო მისი დიდი სალექსიკონო მუშაობისა. აი, რას გვეუბნება ავტორი „უბის ლექსიკონის“-ს წინასიტყვაობაში;

„შიგ ჭრელად ლაპარაკი რა საკადრისია: დაინცობ რუსულად, ქართულზე გადახვალ, ქართულად დაინცობ, რუსულზე გადაუხვევ. ხუთი წამი არ შეგიძლიან კაცს ლაპარაკში შერჩე და სულ წმინდა ქართული ილაპარაკო. ამისი წყალობით დღეს ჩვენი ენა გადაკეთდა...“

„აჰა, აი „უბის ლექსიკონი“, რომელიც მხოლოდ ამ განზრახვით არის შედგენილი. ეს ნამცეცა ლექსიკონი, რასაკვირველია, იმოდენა მასალას ვერ აღმოგიჩენს, რომ ყოველსავე ამგვარ შემთხვევაში დაგეხმაროს“...

„უბის ლექსიკონში“ შეტანილია უფრო მომეტებულად ისეთი სიტყვები, რომლებიც შეწყნარებულია ჩვენის მწერლობისაგან და ანუ უკვე ცნობილია და მიღებული ჩვენის მოლექსიკონეთაგან, გარდა ორიოდ სიტყვისა.

1886 წ. მარტის 14-სა დღესა“.

დღევანდელის თვალსაზრისით, იქნება ვინმემ ამ პანაკინა ლექსიკონს შესაფერისი ყურადღება არ მიაქციოს, მაგრამ იმ დროს მას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა.

ამის შემდეგ დიდი ხანი არ გასულა და ჩვენს საზოგადოებაში დაიბადა დიდი ლექსიკონის შედგენის აზრი. ამ საგანზე, სხვათა შორის, რაფ. ერისთავმა ერთის თუ ორის წლის შემდეგ გაზ. „ივერიაში“-ში დაბეჭდა წერილი, რომლითაც დასახა გეგმა, თუ როგორის წესით უნდა შეიკრიბოს სიტყვები, რა წესით შესდგეს სრული ლექ-

სიკონი *).

---

*) იხ. მისი წერილი: „აზრი სრულის რუსულ-ქართულის ლექსიკონის შედგენის თაობაზე“ (ივ. 1888 წ. № 144).

რამდენიმე დღის შემდეგ იმავე გაზეთში „ივერია“-ში აი სი (ალ. ივ. სარაჯიშვილი) მეთაურ წერილში, გამოცემასთან დაკავშირებით წერდა:

„ამასთანავე უნდა აღვნიშნოთ, ის სასიამოვნო ამბავიც, რომ ზოგიერთებს განუზრახავთ ქართულის ენის სხვადასხვა შტოების ლექსიკონების შედგენა. ამას წინააღმდეგ ჩვენს გაზეთში მოხსენებული იყო, რომ ბ-ნს თავისუფალ სვანს, სვანურის ზედმინწევით მცოდნეს, შეუდგენია ქართულ-სვანური ლექსიკონიო დღევანდელის ნომრიდან მკითხველი შეიტყობს, რომ ბ-ნს მოსე ჯანაშვილს ინგილოური ლექსიკონი შეუდგენია... სასურველია, რომ ნაბიჯი თავისუფალის სვანისა და მ. ჯანაშვილისა პირველ ნაბიჯად არ დარჩეს და სხვებმაც მიჰბადონ იმათს მაგალითს და შეისწავლონ დანარჩენი შტოები ქართულის ენისა“*).

ლადლო ამ გარემოებამ კიდევ უფრო გააფხინა. მისი სალექსიკონო მუშაობა მარტო პატარა „უბის ლექსიკონი“-თ არ განსაზღვრულა. ეს მხოლოდ შესავალი იყო მისი საენათმეცნიერო მუშაობისა. სხვა საქმეთა შორის ამ საგანზეც შეუჩერებელიც მუშაობდა, როგორც შემდეგში გამოირკვა: მასალებს აგროვებდა უფრო დიდი და სრული ლექსიკონის გამოსაცემად. პ. მირიანაშვილის საპასუხოდ დაბეჭდილ წერილში ლადლო ამბობდა:**).

„მე ვადგენ უბის ლექსიკონს და ამას მოვუნდი სრული ოთხი თვე... ამ საქმისათვის დამჭირდა, რა-

---

*) იხ. „ივერია“ 1888 წ. № 152, – მეთაური. – ამავე ნომერშია („ახ. ამბები“) ცნობა, რომ მ. ჯანაშვილს შეუდგენია მოკლე ინგილოური ლექსიკონი.

**) „ივერია“ 1900 წ. № 91 – „პასუხად ბ-ნ პეტრე მირიანაშვილს ხალხური სიტყვების შეკრებაზე“.

საკვირველია, ან არსებული ლექსიკონების ჩხრეკა-ძიება თავიდან ბოლომდე... დღეს იქნება ჩემსავით არავინ იცოდეს მათი ავი და კარგი, მათი ღირსება და ნაკლებლოვანება“-ო.

ლადლოს ასეთი განცხადება იმ დროს ზოგიერთებს სასაცილოდ მოეჩვენათ; ლადომ მაინც დაიწყო დიდი ლექსიკონის შედგენა და ერთი ფორმა დაბეჭდა კიდეც (გრ. ჩარკვიანის სტამბაში). ლადო დღე და ღამ შეუჩერებლად მუშაობდა, მრავალ წიგნებითა და გამოცემებით გართული, რომ დაწყებული საქმე წარმატებით დაეგვირგვინებინა, მაგრამ იმედები გაუცრუვდა...

გამომცემლობა

80-90-იან წლების მიწურულს ჩვენში საგამომცემლო საქმეს თითო-ორი კერძო პირი აწარმოებდა, უმთავრესად ზ. ჭიჭინაძე და გრ. ჩარკვიანი, ბოლოს „ქ. შ. ნ. კ. მ. ს.“.

ეს ის დრო იყო, როცა ქართულ წიგნს ჯერ კიდევ ბაზარი არ ჰქონდა მოპოვებული, საგამომცემლო საქმეში ერთი გარკვეული ხაზი, გარკვეული გეგმა არ არსებობდა: ბეჭდავდნენ რაც მოხვდებოდათ და როგორც შეეძლო.

ზაქ. ჭიჭინაძემ და გრ. ჩარკვიანმა დიდი ჭაპანწყვეტით თითქმის 15-20 წელიწადი (90-იან წლებამდე) აწარმოეს წიგნების საგამომცემლო საქმე. ამ დროს დაიბადა აზრი „ქართველთა წიგნების გამომცემელ ამხ.-ბის“ დაარსებისა, რომლის ერთი მესვეურთაგანი ლადო აღნიაშვილიც იყო.

საჭიროა აქვე მოვიხსენიოთ, რომ ვიდრე ლადო, სხვებთან ერთად, ამ საქმეს ჩაუდგებოდა სათავეში, ის უახლოეს მონაწილეობას იღებდა საყმაწვილო ჟურნალ „ნობათი“-ს (1883-84 წ.წ.?) გამომცემლობაში: იგი იყო სარედაქციო კოლეგიის წევრი სამსონ ინასარიძესა და ალ. მირიანაშვილთან ერთად, – ოფიციალ რედაქტორად ირიცხებოდა ანდრია სოლ. ლულაძე, რომელსაც უფრო ენდობოდა მთავრობა. ჟურნალი წრის თაოსნობით გამოდიოდა, ზემოხსენებულ პირთა გარდა ამ წრის წევრები იყვნენ: ალ. გიორ. ჯაბადარი და ვასილ ილ. რცხილაძე*).

„ქართველთა წიგნების გამომცემელ ამხ.-ბა“-ს საძირკველი ჩაეყარა 1887 წ. მისი პირველი დამაარსებელნი იყვნენ (ანბანთა რიგზე): ვლად. აღნიაშვილი, დავით გაგლოევი, ნ. ზედგინიძე, სამ. ინასარიძე, რ. თანცხავა (ხომლედი), გრ. ჩარკვიანი და ალ. ჯაბადარი (თავმჯდომარე გამგეობისა). თვითეული მათგანი ცალკე იყო პასუხის-

მგებელი ყველა გადასახადისა და ფულიც ყველას თანასწორად უნდა გადაეხადნა. პაი ღირდა 50 მან. ამხანაგობის გასათვართოებლად, ე. ი. წევრების მისაზიდავად საჭირო იყო, რომ ყველა წევრს არ დაკისრებოდა პასუხისმგებლობა, ასეთ წესს ყველა გაუბრუნდა: ფული დაგედებათ და ჩვენ გვაზღვევენებთო. ამიტომ, საქმის გაფართოებისათვის, გადასწყვიტეს ამხანაგობის ნდობაზე დაყრდნობა და 1894 წლ. მაისის 31 შესდგა „ქართველთა გამომცემელი ამხანაგობა, ალექსანდრე გიორგის-ძე ჯაბადარი და ამხ.“, რომლის ყოველგვარი პასუხისმგებლობა დაეკისრა მხოლოდ ფირმის წარმომადგენელ – თავმჯდომარეს ალ. გიორ. ჯაბადარს, პაი იგივე (50 მ.) დარჩა.

---

*) ამავე ხანებში სომხებმაც გამოსცეს ასეთივე უურნალი „ალბიურ“ (წყარო). ორივე გამოცემას სარჩულად ედვა საერთო მიზანი – ქართველ-სომხთა ურთიერთობის განმტკიცება, მაგრამ ეს აზრი ჩაიფუშა.

ამხანაგობის მიზანი იყო წიგნაკების, წიგნაკების, უურნალ-გაზეთების და სხვ. გამოცემა განსაკუთრებით ქართულ ენაზე. ამ საამხანაგო ხელშეკრულების ძალით:

§ 4. „ყოველი წევრი ამხანაგობისა პასუხისმგებელია მხოლოდ თავის შეტანილი ფულით.

§ 6. ამხანაგთა საზოგადო ყრილობის ნება დართვით პაი შეიძლება გარდაეცეს სხვას კანონიერის ზედწარწერით და დამტკიცებით. პაის მფლობელის გარდაცვალების შემდეგ ამხანაგად მიიღების კანონიერად აღიარებული მემკვიდრე.

§ 22. შე ნ ი შ ვ ნ ა : ამხანაგობის წევრთ არა აქვთ უფლება მოითხოვონ შეტანილი თანხის დაბრუნება საქმეების სრულიად მოსპობამდის“.

როგორც ზევით აღვნიშნეთ, ამხანაგობამ ქართული მწიგნობრობის აღორძინებას დიდი სამსახური გაუწია, საკმაოა მოვიხსენიოთ გაზ. „ცნობის ფურცელი“-ს სურათებიან დამატებითურთ (საქართველოში პირველი) და ურ. „მოამბე“-ს გამოცემა.

1917 იანვარში, სტამბა ა/კ. რკინისგზის სამმართველოს გადაეცა და „ქართ. წიგნების გამომცემელი ამხ.“ საგამომცემლო საქმე დროებით შეჩერდა. *)

ამხანაგობამ ტფილისში გახსნა პატარა წიგნის მაღაზია, რომლის გამგებლადაც პირველ ხანად გრ. ჩარ-

კვიანი იყო მონვეული, მონყო საკუთარი სტამბა (ი. მანსვეტოვისაგან შექმნილი) და მოკლე ხნის განმავლობაში იმ დროისათვის არაჩვეულებრივი სახის გამომცემლობა გააჩალა: გამოცემის ტექნიკაში ნამდვილი რევოლუცია მოახდინა, – ისე ლამაზად გამომცემული წიგნი (თუ მხედ-

---

*) ცნობები ამხანაგობის საქმიანობის შესახებ გადმომცა ალ. გიორ. ჯაბადარმა, რისთვისაც მადლობას ვუძღვნი. ავტ.

ველობაში არ მივიღებთ გ. ქართველიშვილის მიერ გამოცემულ დიდ „ვეფხისტყაოსანს“), მანამდე იშვიათი იყო, ამხანაგობამ გამოსცა, სხვათა შორის, იოსებ დავითაშვილის ლექსთა ტომი, ალი ყაზბეგის 4 ტომი, ილია ჭავჭავაძის ხუთი წიგნი, აკაკი წერეთელის ორი ტომი და მრ. სხვ.

ქართ. გამომცემელ ამხანაგობის პაი.

ამხანაგობის ერთი სულისჩამდგმელთაგანი იყო ლადო აღნიაშვილი, რომელმაც პირადის მეცადინეობით ამხანაგობას ხელში ჩაუვდო ალ. ყაზბეგისა და სხ. ჩვენ გამოჩენილ მწერალთა ნაწერების გამომცემის უფლება, მოუწყო გამომცემლობის საქმე და სხ. *)

---

*) „ქართ. წიგ. გამ. ამხ.“ გამგე-თავმჯდომარე თავის მოგონებაში „ზოგი რამ ყაზბეგის შესახებ“ მოგვითხრობს: „აღიქსანდრე ყაზბეგთან დაიდო ხელშეკრულება. გამგეობის წევრს ლადო აღნიაშვილს მიენდო მიღება ყაზბეგისაგან ყველა მისი ნაწერებისა დამთავრებულისა და დაუმთავრებელისაც.“

აღნიაშვილმა, ხელშეკრულების დადებისთანავე, გადმოიტანა ამხანაგობის ბინაზე ყაზბეგის ნაწერები ერთი მონითალოთ შეღებილი ხის სკივრით“. („მნათობი“, 1928 წ. № 2, გვ. 249).

კერძოდ თვითონ, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საგამომცემლო საქმეში იმ ხანად უმაღლესი გემოვნება და

ხელოვნება გამოიჩინა.

მაგრამ ლადო მარტო ნაწარმოებთა გამომცემლობით არ დაკმაყოფილდა: იგი ამაზე ადრე გაიტაცა კიდეც უფრო დიდმა საქმემ.

ზეპირსიტყვაობა

ეს დიდი საქმე იყო ზეპირსიტყვაობის ანუ ხალხურ სიტყვიერების შეკრება. ლადომ არა თუ იცოდა, არამედ ალღოთივ ჰგრძნობდა, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ამა თუ იმ ხალხურ ზეპირშემოქმედებას. ლადომ ამ საქმესაც თავისებური ენერგიით მოჰკიდა ხელი და თვის მიერ შეკრებილი „ხალხური ზღაპრები“, I წიგნი „ქართ. წიგნების გამომცემელ ამხ.“ გამოაცემინა (1890 წ.). წიგნში მოთავსებულია 15 ზღაპარი, შეიცავს 142 გვ.

აი, რას ვკითხულობთ ამ „ხალხური ზღაპრების „წინასიტყვაობის მაგიერ“-ში:

„ქართველთა ამხანაგობის“ გამგეობა შეუდგა ამითი ხალხურ ნაწარმოებთა ბეჭდვას. დაბეჭდავს იგი ჯერ უპირველესად ზღაპრებს და შემდეგ ლექსებს, ლეგენდებს, ანდაზებს, გამოცანებს, ლოცვებს, შელოცვებს, ცრუმორწმუნოებებს – სრულ ხალხურ ზეპირსიტყვაობას. გამომცემები იქნება ცალ-ცალკე, პატარ-პატარა წიგნებად, ხოლო ვრცელი წინასიტყვაობა, შედარება ერთმანეთში სხვადასხვა ვარიანტებისა, შევსება თვითიული მათგანისა და ყოველგვარი შენიშვნები მიბეჭდილი იქნება ბოლოში ცალ-ცალკე, სათითაო განყოფილების დასასრულ“. როგორც აქედან სჩანს, ლადო აღნიაშვილს დიდი მიზანი ჰქონდა დასახული, მაგრამ გარემოებამ ჩამოაშორა „ქართველთა წიგნების გამომცემელ ამხ.“ და ასეთი გამოცემების გამოსვლაც შესწყდა, თუმცა, ამ პირველი წიგნითაც სათავე დაედო ხალხური შემოქმედების შეკრების საქმეს. *)

საჭიროა აქვე მოვიხსენიოთ, რომ ლადო ხალხურ ზეპირსიტყვაობის შეკრებასთან ერთად, განსაკუთრებული სიყვარულით ეპყრობოდა ხალხური, პოპულიარული კილოთი წერას, სწერდა „პატარ-პატარა ამბებს“ ანუ იგავ-არაკებს, რომელთა ნაწილი დაუბეჭდავი დარჩა. ეს „პატარ-პატარა ამბები“ მართლაც წვრილ-წვრი-

ლი იგავ-არაკებია, თვითიული სულ ხუთეულ-ათეულ-
ოცეულ სტრიქონისგან შემდგარი, მაგრამ ნამდვილი
არაკული, ხალხური სიბრძნით გასულიერებული და პო-
პულიარული ენით დანერილი (ხელნაწერი შეიცავს 137 გვ.,
სულ 214 იგავ-არაკი). აი, მისი რამდენიმე ნიმუში (მისი
ნაწარმოებიდან შემთხვევით ამოღებული):

ორბი

ორბი მალლა ჰაერში დასრიალებდა. ერთბაშად
საიდგანლაც ისარი მოჰხვდა. გაუკვირდა: როგორ? მე აქ,
ამ სიმალღებედ ისარი საიდგან უნდა მომხვედროდაო!
გადაჰხედა მერე ისარს და შიგ თავისი ფრთა-კი დაინახა
გარჭობილი. დალონდა დიდად და გულამოსკვნით სთქვა:
„ვაი, ჩემს თავს, ჩემგანვე იქმნა სიკვდილი ჩემიო?“ (ხელ-
ნაწ. გვ. 5).

---

*) შემდეგში თ. რაზიკაშვილმა გამოსცა ქართლ-კახეთში შე-
კრებილი ზღაპრების ორი ვრცელი კრებული, დრო-გამოშვებით ზო-
გი რამ უურნალ-გაზეთებშიც იბეჭდებოდა. ავტ.

ბევრი თუ ცოტა

ერთმა კაცმა ნალი იპოვნა-და, აბა რალა მაკლიაო?
– სამი ნალი, აბუანდუკი, ზედსაკუკი, საკბილები და თოხა-
რიკიო. (ხელნაწ. გვ. 15).

ექვსი პური

ერთმა უთხრა მეორეს:
– რად გინდა, რომ დღეში უსათუოდ ექვს პურსა
ჰყიდულობო?
იმან უპასუხა:
– ორს მე ვჭამ, ორს სესხად ვაძლევ და ორითაც
ვალს ვისტუმრებო.
– არ მესმის, გამაგებინე რამეო, უთხრა ისევ პირ-
ველმა.
– ორ პურს მე და ჩემი ცოლი ვჭამთ, ორს ჩემი
შვილები და ორსაც ჩემი დედ-მამაო, აუხსნა მეორემ
(ხელნაწ. გვ. 29).

მკურნალი

მკურნალი ერთი რამდენიც სასაფლაოზედ გავიდოდა, თავ-პირზედ ჩადრს ჩამოიფარებდა. ხალხი ჰკითხავდა, რა არის მაგის მიზეზი? მკურნალი ყოველთვის ამ პასუხს ეუბნებოდა:

– მრცხვენთან ამ სასაფლაოს მიცვალებულებისა, იქნება ჩემის წამლებით არიან დახოცილებიო. (ხელნაწ. გვ. 71).

ძალლი და მგელი

გარბის მგელი, მისდევს ძალლი. „უჰ, რა ღონე მაქვს, რა მარდი ფეხები“, თავმონონებით მილაპარაკობდა თავისთვის ძალლი, „ამ სანყალ მგელს-კი არა აქვს სრულობით ღონე და იმიტომ გარბის ესეო“. მოტრიალდა მგელი უკან და უთხრა ძალლსა: „შენი-კი არ მეშინიან, შე უგედურო, შენ რომ ფეხდაფეხ უკან მოგდევს შენი ბატონი, მე იმისი მეშინიანო“ (ხელნ. 137 გვ.).

ამ იგავ-არაკთა შორის მისი საკუთარი 6, ძველი ხელთნაწერებიდან გამოკრებილი 35, ხალხში გავრცელებული 41, რუსულიდან ნათარგმნი ან გადმოკეთებული – 21, „სწავლულთა კილობანიდან“ – 2, „ქამაონის“ ინდოეთის ზღაპრებიდან – 6, სპარსულიდან – 40, ეზოპოსიდან – 60 და სხვა. ზოგისა მხოლოდ თემა აქვს აღებული, დაწერა კი ვერ მოუხსნია.

ამავე ხელნაწერში მოთავსებული აქვს „შენიშვნები ქართული ენის მართლწერის შესახებ“ (სათანადო მაგალითების და სხვადასხვა ფორმის ნიმუშების აღნუსხვით, 64 მუხლისგან შემდგარი), „იდიოტიზმები ენისა“ (153 მაგალითი).

მგზავრობა სპარსეთში (1894-9 წ.)

1894 წელს ლადო აღნიაშვილი წავიდა სპარსეთს, ძველთაგანვე იქ გადასახლებულ ქართული სოფლების დასავლელად. ჩავიდა თერეიდანში, მოიარა აქაური სოფლები და მათი ყოფა-მდგომარეობა ასწერა („მოამბე“ 1896 წ.).

ამავე წელს ცალკე გამოსცა წიგნი სათაურით

„სპარსეთი და იქაური ქართველები“ დამატებით: „ზოგიერთი რამ მსგავსება და ურთიერთ შორის დამოკიდებულება სპარსული და ქართული ენისა“ (309-328) და ფერეიდანის ქართველთა სამოსახლო ადგილმდებარეობის რუკა სოფლების აღნიშვნით.

წიგნი შეიცავს ექვს თავს და იგი საყურადღებოა არა მხოლოდ იქ დასახლებულ ქართველთა ყოფა-ცხოვრების შესწავლისათვის, არამედ, საერთოდ, მეცნიერებისათვის: ისტორიის, გეოგრაფიის, ეთნოგრაფიის, ხელოვნებისათვის და სხვ.

წიგნის მეხუთე თავი „ფერეიდანი ანუ ქართველთა მოსახლეობა სპარსეთში“ ქართველებს ეხება. აქ, სხვათა შორის, აღგვიწერს: მანძილსა და მდებარეობას, ქართველთა რიცხვს, საქმიანობას, სახესა და მოყვანილობას, მეურნეობას, ქონებრივ მდგომარეობას, ადათებს, ქრისტიანულ ჩვეულებას (ძველიდან დარჩენილს), ენას, ზნეს და სხ. და სხ. იგი ნათელჰყოფს, რომ ამ ქართველებს, 300 წლის გასვლის შემდეგაც – სპარსეთში შეუნარჩუნებიათ ენა, ბევრი ისეთი სიტყვაც, რომელიც ჩვენში არც კი იხმარება, ადათ-ჩვეულებანი და ხასიათი.

ამ წიგნში აგრედვე საუცხოოდ აღწერილია სპარსეთი: მისი წარსული და აწინდელი ყოველმხრივი მდგომარეობა, საკუთარის შენიშვნებით, ხალხის ვინაობა, მიწა-წყლის რაობა, ყოფა-ცხოვრება, ზნე-ჩვეულება, ჩაცმადახურვა, მინათმოქმედება, პოლიტიკურ-ეკონომიური ვითარება, სარწმუნოებრივი მხარე, ცრუმორწმუნოება, ისტორიული ძეგლები, შესანიშნავი ადგილები, ნაგებობანი, მთავარი ქალაქები და სხ. როგორც ცნობებით, ისევე მხატვრული აღწერით, წიგნი მდიდარია.

ეს წერილები თავის დროს საყოველთაო ყურადღების ღირსი შეიქმნა. არც ღღესაა იგი მნიშვნელობა-დაკარგული მეცნიერულის თვალსაზრისით.

ამრიგად, ის, რაც ბევრისთვის მოსაფიქრებლადაც კი შეუძლებელი იყო, ლაღომ საქმეთ აქცია, მიუხედავად იმისა, რომ ამისათვის არც მატერიალურად იყო უზრუნველყოფილი და არც რაიმე დახმარება ჰქონდა საზოგადოებისაგან.

აი, სხვათა შორის, ერთ კერძო წერილში რასა სწერს თავის დისწულს სიკოს (სიმონ პეტრეს ძე აღნიანიშვილს) ისპაჰანიდან 22 აპრილს 1895 წ.

წერილში მოუთხრობს რა, თუ სპარსეთში რა პირობებში უხდებოდა მოგზაურობა და მუშაობა, სხვათა შორის, სწერს:

...„მინდოდა ერთი ნაწილი ჩემის მოგზაურობისა (ისპაჰანში ყოფნა) შენთვის მომენერა, მაგრამ ქალაქი გამომეღია და მეორედ ველარ შევანუხე ჩემი სახლის პატრონი. რა ქალაქი, რა სხვა, ყველაფერი გამომეღია, ასე წარმოიდგინე, რომ მოთმინებაც კი გამითავდა. ამისათვის ვამჯობინე მოგზაურობა გადამედო და სხვადასხვა რამ მომენერა".

შემდეგ ეხება რა თავის ნივთიერ გაჭირვებას, შეხვედრილ ხალხს (ახასიათებს), ურთიერთობას, ცხოვრების ვითარებას, – განაგრძობს:

„ამ დღეებში მივდივარ ფერიას. იქ დავრჩები ერთ კვირამდე და მერე იქიდან პირდაპირ თეირანს წავალ, რომ იქიდგან ისევ რეშტბედ წამოვიდე. ამ მოგზაურობას მოუნდება ოც დღემდე და ვიდრე თქვენ ამ წერილს მიიღებდეთ, მე უკვე თეირანში ვიქმნები... ეხლა იმასა გთხოვთ, რომ თუ აქამომდე ფულს ვერას გახდით, ეხლა ნამეტნავ დააშურეთ, თორემ თეირანში არ ვიცი, თუ როგორ უნდა ვიყო. ეს კაცი, ძალიან კაი კაცია, ვისთანაც ეხლა მე ვარ და თეირანში ესეც სტუმრად იქმნება და მე ხომ სტუმრის სტუმარი ვერ გაუხდები. ვის მივადგე კარზედ. ესეც, რასაკვირველია, მავალეებს იმ ხარჯს, რაც გზაში გვექმნება, ხოლო რაც შეეხება ამასთან ცხოვრებას (ერთი თვე მეტია ამასთანა ვარ) ჯერ ამაზე ხმა არ ამოგვიღია. დიდის სიამოვნებით ვიკისრებდი, რომ შეიძლებოდა ესე ნისიად ცხოვრება თეირანშიაც, ვიდრე ფული მომივიღოდა, აბა როგორ შეიძლება, მე თითონ არ ვიცი. თუ მყავს ნაცნობები, უფრო მსხვილი ხალხია და აბა იმათ რა ვუთხრა“...

ბევრის ტანჯვა-წამებითი მოგზაურობისა და გზაგზა კითხვა-კითხვის შემდეგ მიაღწია „აღთქმულ ქვეყანას“ – ფერეიდანს. აი, როგორ აღგვიწერს თვითონ ლაღო ქართველთა პირველ სოფელში შესვლას, ფერეიდანის მღებარეობას და ხალხის ოდენობასა და შეხვედრას:

...გავიარე ერთი ვერსის ოდენა. გზაში ერთი დიდი ყანა იყო. თავში ერთი გლეხი იდგა და ყანაში წყალს ურუებდა. გზის პირიდან, ყანის მეორე თავში, საიდანაც ჩვენ მივდი-

დით, ერთი ახალგაზრდა კობტა ბიჭი მოვიდა და ძალიან მა-
ლალის ხმით გასძახა იმ პირველს:

„¹⁾ ბიჭო, ეიპ! იადოლლა, იადოლლა!“ იმან დარუევებს
თავი დაანება და ხელი მაღლა აიშვირა, ვითომ მესმის, რა
გინდაო. – „რა უყავ ბიჭო ი ჩვენი ვირიო?“ ჰკითხა ისევ პირ-
ველმა. – „შენ რაით გინდა? შინ არი.“ – „როგორ არ მინდა,
პური უნდა ნავილო წისქვილში“. – „ჩვენ გომშია, ნადი ნაი-
ყვანე“-ო.

„მე ამ მინდორში, ამ შიგ შუა სპარსეთის გულში ამის-
თანა ქართული ლაპარაკის გაგონებამ ერთბაშად რაღაც თავ-
ბრუ დამხვია; შევაცყენე ცხენი და ისე გაშტერებული ვიდექ,
მე თვითონ არ ვიცოდი, რასა ვფიქრობდი იმ დროს. დარწმუ-
ნებული ვიყავ წინადვე, რომ ამათ ქართული ლაპარაკი უნდა

---

1) სადაც სიტყვებს ბრჭყალები უსხედს. ის ნამდვილი იქაური
ლაპარაკია, სიტყვა-სიტყვად მოყვანილი და სადაც უბრჭყალებოდ
არის, იქ მხოლოდ აზრია გადმოღებული ჩვენი სიტყვებით (შენიშვ.
ლალო აღნიშვილისა, „სპ და იქ. ქართ.“ 1896 წ. გვ. 180).

სკოლნოდათ, რადგან ბევრნი მიდიოდ-მოდიოდნენ ჩემთან ისპა-
ჰანში, მაგრამ სრულებით ვერ წარმოვიდგენდი, თუ ესე მინ-
დორ-ტყეში, მთებსა და სოფლებში წმინდა ჩვენებური, გლე-
ხური კილოთი ლაპარაკს გავიგონებდი. დიდი ხანი აღარ და-
ვაცადე მე იმათ ლაპარაკი და დავუძახე გზის პირში მდგომ
ბიჭს: „ბიჭო, ეი! შენ ვინა ხარ, გურჯი ხარ-მეთქი“ იმან მო-
იხედა და კაი ხანი მიცქეროდა გაკვირვებული, მერე მითხრა:
„ჰო, გურჯი ვარ! მაგრამ შენ ვინა ხარ? ჩვენებური სად
იციო? – მეც გურჯი ვარ. გურჯისტანიდან“ მოველ თქვენს
სანახავად-მეთქი. – „იიი, გურჯი-კი არა“ – ჰო, მართლა გეუბ-
ნები. – „მამ გურჯი ხარ! – მითხრა და ჩემსკენ წამოვიდა. და-
მინყო რაღაც-რაღაცა ლაპარაკი და მერე ჩემ-ჩემად თავის
ამხანაგს ხელი დაუქნია. გაიღო იმანაც ბარი მხარზედ და
გამოიქცა ჩვენსკენ. მე ნელ-ნელა მიმყავდა ცხენი, ამას უზანგ-
ზედ ველო ხელი და ლაპარაკით მოგვდევდა. როცა მეორეც
მოგვიახლოვდა. პირველმა უთხრა: „იცი, ეს გურჯია, გურ-
ჯისტანიდან არი“ – „იი, გურჯი კი არა?!“ თქვა იმანაც და,
როცა მე ქართულად დაველაპარაკე, გაუხარდა, მოვიდა ესეც
ახლო, ჩაჰკიდა ხელი ცხენს ფაფარში და აგვედევნა. მე ვკით-
ხავდი: შენ რომელ სოფლიდან ხარ, შენ რომლიდან? შორს
არი ეგ სოფელი? ბევრნი ხართ იმ სოფელში თუ ცოტა-მეთქი?
ისინიც სულ კბილების ღრეჭით და სიცილით მაძლევდნენ
პასუხს. ამ დროს მოდიოდა გზად ახლა სხვა კაცი. დაინახეს
იმათ, იცნეს და უთხრეს: „ბიჭო, ეს ჩვენი ძველიაო“ და ახლა
ის აგვედევნა. ამათ მოემატათ მეოთხე, მეხუთე, მეექვსე, ასე
რომ ნახევარი გზა ტაშკესანამდე, ათი თორმეტი კაცი მყავდა

გზაში აკიდებული: ზოგს ცხენის ჯილაბში ჰქონდა ხელი ჩავლული, ზოგს უზანგში, ზოგს ძუაში და ესე ყოყინითა და ხარხარით მიმაცილებდნენ. ბოლოს თითო-თითოდ ჩამომრჩნენ უკან და მარტო შეველ სოფელ ტაშკესანაში...

...ამ ლაპარაკის შემდეგ შიგ სოფელში დგომა აღარ მოვინდომე. გამოველ იქვე, განაპირას და ვუთხარი ბიჭს, აქ გამიმართე ლოგინი, აქ დავბინავდეთ... ამ შეცვლებაში რომ ვიყავით, შევხედო თავს წამომდგომია ერთი კაცი

---

*) გურჯი - ქართველი, გურჯისტანი - საქართველო.

და ერთი დედაკაცი, გაუგიათ ჩვენი ლაპარაკი და ჩამოერივნენ. – როგორ იქმნება აქ დგომა, განა სოფელი გაწყვეტილია... მითხრეს იმათ ორივემ ერთად და ჩამკიდა დედაკაცმა ხელი კალთაში, – თუ სახლი არ მაქვს შესაფერი, ეზო კარგი მაქვს, იქ დაბანაკდით... არ მომეშენ და წამიყვანეს...

მუშაობიდან მოდენილიყვნენ. ქალს ორი სათიბელი ჰქონდა მხარზედ გადებული და კაცს პატა კონა მწვანე ბალახი და კიდევ რალაც-რალაცები...

მიმიყვანეს სახლში. ცოლი იმ წამს ჯარასავით დატრიალდა. მორწყო, დაგავა, დაასუფთავა ეზო და გამიშალა საფენი... წამოვწექ. მომისხდენ აქეთ-იქიდან ცოლი და ქმარი და დამიწყეს ლაპარაკი... ხუთი წამის შემდეგ სულ გაიჭედა ხალხით ეზო, გზები და ბანები...

ვინც მოდიოდა, მეტყობდა: „აქ რად დაჰკედებულხარ“ ვითომ აქ რად ჩამომხდარხარო? ყველას უნდოდა თავის სახლში წავეყვანე, – აქ როგორ შეიძლება, ცისქვეშ როგორ დაგტოვებთ! „ადე, წამო ჩემ სახლჩიო“, ყველა ამას მეუბნებოდა... ამისთანა მიპატიჟებამ თავმოყვარეობა აღუძრა იმ ცოლქმარს, რომელთაც პირველად სოფელში შემომიპატიჟეს და ყველას ეუბნებოდნენ: არავისაც არ დაგანებებთ, კაი საკადრისი სახლი არა გვაქვს, მაგრამ რაცა გვაქვს, ისე დავხვდებითო.

მართლაც დიასახლისი შეუდგა ოთახის მომზადებას და ამათ კი ყურები დამაძრეს ლაპარაკით. მე რომ მეკითხნა რამე, რიგიანად პასუხს არც კი მაძლევდნენ, სულ უნდოდან მე მელაპარაკნა და მეამბო მათთვის აქაური ჩვენი ქართველების საქმეები... ერთმა ახალ მოსულმა მოჰკრა ყური ჩემს ქართულს, მიუბრუნდა ხალხს: – „ეგ ვინ არი, ჩვენი ნაგლეჯიო?“ – და წასქდა ხალხს სიცილი. მეც სიცილი მომივიდა. დიად, დიად! თქვენი ნაგლეჯი ვარ, მაგრამ შენ ვილას ნაგლეჯი ხარ მეთქი? „მე მარტყოფის ნაგლეჯი ვარო“, მიპასუხა და „რატომ მარტყოფში არ მოიტანე თაშირიფიო?“ (მობრძანდით).

...მეორე დღეს დილით ადრე წავედი ზემო მარტყოფისაკენ...

...„ახორას რომ მიუვახლოვდი, იქ, სოფლის პირში ორი

დღდაკაცი წყალს ავსებდა. დამინახეს და გამართეს ლაპარაკი: ერთმა სთქვა – ეს „საჰაბიაო“, მეორემ უთხრა – „არა, ეს ჩვე-
ნია, გურჯიაო“, – „არა, საჰაბიაო, ფარანგიაო“, „არა, ეს ჩვე-
ნი ძველია, გურჯია. ხანმა არა თქვა, ერთი ჩვენი ძველი ის-
პაჰანში ზისო“. და როდესაც ის პირველიც დაეთანხმა, წამოხ-
ტნენ ორივენი, დაყარეს იქ წყლის ჭურჭელი და გაიქცნენ სო-
ფლისაკენ. მირბოდნენ და ყველა გამვლელ-გამოვლელს ეუბნე-
ბოდნენ: „ჩვენი ძველი მოდის! გურჯი მოდის გურჯისტანი-
დანო!“

„სანამ შიგ სოფელში შევიდოდი, აუარებელი ხალხი იყო
ყველა გზებზედ გამოშლილი: კაცი და ქალი, ღიდი და პატა-
რა აქეთ-იქიდან მომძახოდა: აჰვალი როგორა გაქვს? ¹⁾ „სა-
ლამ! ²⁾ „ჩალი როგორა გაქვს? ²⁾ მე ყველას თავს ვუკრავდი
და მადლობას მეუბნებოდი...“

შემდეგ გადადის ადგილობრივ ქართველების ყოფა-
ცხოვრების აღწერაზე და მრავალი საყურადღებო ცნო-
ბებიც მოჰყავს:

„...ყველა სოფელში ერთნაირად ვერ არის დაცული ენა...
ზოგიერთში ჩინებულად ლაპარაკობენ...“

„ხალხი მისდევს იმასვე, რასაც მათი მოძმენი, ჩვენი სოფ-
ლის გლეხობა, ესე იგი: ხენას, ბაღების მოშენებას, და საქონ-
ლის მოვლას. ხელობა და ვაჭრობა ისევე იშვიათია იქ, რო-
გორც ჩვენში...“

ხალხს ტიპი ქართველისა საკმარისად აქვს შენახული...
სახლებს აშენებენ ისე, როგორც ქართლში იციან... ძალიან
ხშირად შეხვდება აგრედვე კაცი უწინდელ ჩვენებურ დარბა-
ზებს რამდენიმე სვეტიით... მთელს ირანში, გარდა ამათი, არა-
ვინ აშენებს ასეთ სახლებს... ეხლა ბევრგან მიუყვიათ იმათის
წაბადკით ხელი ისეთი სახლების შენებისათვის და სახელსაც
„გურჯი ფუშ“ (ქართულად დახურულს) ეძახიან.

„აქეთ ამათ აგრედვე ქართული, ნამდვილი ჩვენებური ურე-
მი...“

„დღემდე თავის ქალებს აქაური ქართველობა არ აძლევდა
სხვა ტომის ხალხს და არც თითონ მოჰყავდათ ცოლებად
სხვათა ქალები... ქართველებს წმინდათ შეუნახავთ თავისი
გვარები... შეჰრჩომიათ აგრეთვე ორი ჩვეულება, – მაგ. როდე-
საც ცომის ზელას მორჩებიან, ზედ ჯვარედინად დაჰკრავენ
ხელს, დღესასწაულობენ სულთმოფენობას (ყვავილების დღეს“.*)

1) აჰვალი – გარემოება, მდგომარეობა; 2) სალამ – გამარჯობა;

2) ჩალი – გუნება.

*) „სპ. და იქ. ქართვ.“, 1896 წ. გვ. 201-202, 219-221.

სპარსეთმა და იქაური ქართველების ყოფა-მდგომარეობის აღგილობრივ შესწავლა-გაცნობამ ლაღო იმდენად გაიტაცა, რომ იგი არავითარ გასაჭირს არ ერიდებოდა... ამ იდეით შეპყრობილი, სპარსეთიდან მონერილ ყოველ კერძო წერილშიც უმთავრესად ამ საგანს დასტრიალებდა, მაგ. აღ. მირიანაშვილთან (1895 აპრ. 22 გამოგზავნილი ¹), სიკო აღნიაშვილთან (ნაწილი ამ წიგნაკში იხეცდება) და სხვ. სამწუხაროდ, ამ წერილების მცირე ნაწილი თუა გადარჩენილი, დანარჩენი დაუდევრობით დაიკარგა ²).

აქ მოგზაურობის დროს ლაღომ ისე კარგად შეისწავლა სპარსული ენა, ლაპარაკი და წერა-კითხვა, რომ შემდეგში იქაურ მეგობრებთან მინერ-მონერა ჰქონდა. მის მიერ სპარსულ ქართველთა შორის გაბნეული თესლი იმდენად ნაყოფიერი იყო, რომ ლაღოს მოგზაურობის 10 წლის შემდეგ – 1906-1907 წლ. საქართველოს ეწვივნენ სპარსელი ქართველები ხუციშვილი და ონიკაშვილი და ჩვენგან კულტურული დახმარება ითხოვეს. ³)

ამავე მიზნით ჩამოვიდა სეიფოლა იოსელიანი,

(1922 - 23 წ.).

სპარსეთიდან დაბრუნების შემდეგ ლადომ საზოგადოებრივ პრაქტიკულ ასპარეზზე დაიწყო მოღვაწეობა და მით გვიჩვენა, ხალხის საკეთილდღეოდ ჭეშმარიტი

1) „თეატრი და ცხოვ.“ 1914 წ. 30, 42, 43.

2) ყველას ვსთხოვთ, თუ ვისმეს გადარჩენილი აქვს ლადო აღნიშვილის (და ჩვენი მოღვაწე-მწერალთა) საზოგადოებრივ ხასიათის კერძო წერილები, გამოგვიგზავნოს, ანუ საისტ.-საეთნ. მუზეუმს გადასცეს. ავტ.

3) „განათლება“ 1908 წ., 5-6.

მოქალაქე-მოღვაწე, საჭიროების დროს, როგორ ყოველმხრივ უნდა მუშაობდეს.

რა იყოს ეს პრაქტიკული ასპარეზი?

სპარსელი ქართველები

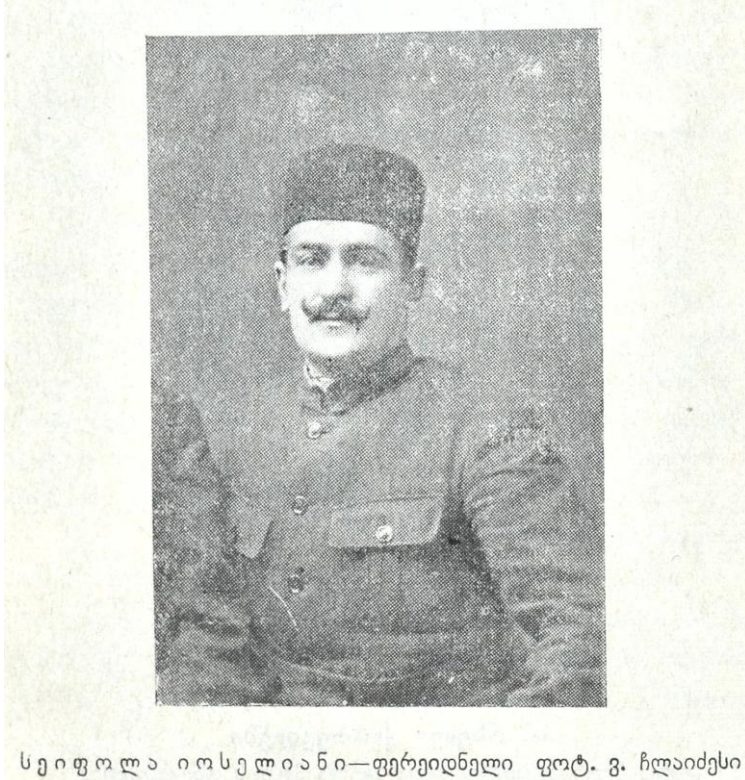
ყოლა მრეზ ხუციშვილი და ყოლა ჰუსეინ ონიკაშვილი.

სპარსელი ქართველები (1896-97)

სოფ. საგარეჯომ, რომელიც კარგა დიდ დაბას წარმოადგენს გარე-კახეთში და რომელსაც საკმაო ინტელიგენტური ძალებიცა ჰყავს, 1896-97 წლებში ლადო აღ-

ნიაშვილი მამასახლისად აირჩია.

ეს ამბავი რამდენად სასიამოვნო იყო, იმდენად გასაოცარი იმ ხანისათვის, მაგრამ ლადომ მაინც იკისრა მამასახლისის მოვალეობა. მალე გამოირკვა, რომ ლადოს მისწრაფება და მართებლობის მოთხოვნილებანი ერთი მეორეს ვერ შეეწყვნენ: ლადომ ხელი მიჰყო სოფლის ყო-

ს ე ი ფ ო ლ ა ი ო ს ე ლ ი ა ნ ი — ფერეიდნელი ფოტ. გ. ჩლაიძესი

ფა-ცხოვრების გადახალისებისა და თვითმმართველობის განხორციელებას. ის არ იყო პოლიციის მონა, ან სოფლიჭამიების ნებისყოფის აღმასრულებელი. ამიტომაც ასეთმა ელემენტებმა აითვალწუნეს ლადო, ამას კი შედეგად მოჰყვა ლადოს გადადგომა მამასახლისობიდან...

კოოპერაცია

(ქართველთა სააღებ-მიცემო ამხანაგობა „შუამავალი“)

გასული საუკუნის ბოლო მეოთხედში საქართველის დაბა-სოფელ-ქალაქებს კალიასავით მოედო ჩარჩი-ვაჭარი, გლეხის ნაჭირნახულევი თითქმის მუქთად მიჰქონდა ჩარჩი-ვაჭარს, ხოლო მომხმარებელი მამასახლისად იძენდა საგნებს: სურსათ-სანოვაგესა და სხვ. ამ გარემოებამ გამოიწვია საგარეჯოს დეპოს დაარსება (80-ან წლებში, ცხვედაძის მიერ), მაჩხაანის დეპო (90-900 წლებში დ. მაჩხანელ-ნადირაძის მიერ) და სხვ. ქ. ტფილისი სავსებით

ჩარჩ-ვაჭრების ხელში იყო.

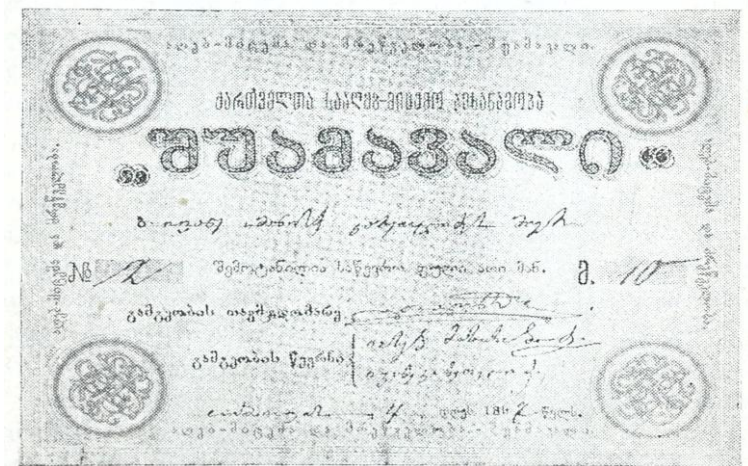
ლადომ ამ გარემოებას მიაქცია ყურადღება და განიზრახა ისეთი ამხანაგობის დაარსება, რომლის წყალობითაც შესაძლო იქნებოდა ჩარჩების კლანჭებიდან ნაწილობრივ მანყ თავის დაღწევა, სააღებ-მიცემო საქმის კოოპერატიულ საფუძველზე მოწყობა. მოთქმები და შესრულება ერთი იყო. პირველ ყოვლისა შეადგინა გეგმა, დასწერა პროექტი წესდებისა *), რომელშიაც აი რა არის მოხსენებული:

§ 1. ამხანაგობას აქვს საგნად გაუჩინოს ბაზარი მწარმოებელი და შეუმსუბუქოს ხარჯი მომხმარებელთ (მყიდველთ), ე. ი. იქმნას ნამდვილი შუამავალი მწარმოებელთა და მხმარებელთა შორის;

§ 2. ამ აზრით ამხანაგობა ყიდულობს და ჰყიდის ა) ყოველსავე საგანს ადგილობრივის წარმოებისას, როგორც მაგ.: ღვინოს, პურს, სიმინდს, ქერს, ფეტვს, მატყლს, აბრეშუმს, თამბაქოს, ზეთსა

*) „პროექტი წესდებისა ქართველთა სააღებ-მიცემო ამხანაგობისა „შუამავალი“-სა (მეორე გამოცემა მცირედის შეცვლით. 1896 წ.).

და ერბოს, ყველს, ხე-ტყეს, ხილეულს და სხ. და ბ) ყოველსავე ნაწარმოებს რუსეთის და სხვა ქვეყნებისას, როგორც მაგ.: ყოველგვარს მანქანებს (მაშინებს), იარაღებს დასაკრავსა და სამუშაოს, რკინეულს, აბრაშუმეულს, მატყლეულს, ბამბეულს, შუშეულს, საციქველს სახლისას, ყოველსავე ნივთს, რაც კი ყოველდღიურს საჭიროებას შეადგენს ჩვენს ცხოვრებაში;

„შუამავალის“ პაი.

§ 7. ამხანაგობასა აქვს ნება: ა) შეიძლოს თავის საკუთრებათ ქონება უძრავი და მოძრავი, ბ) გამართოს და იქონიოს ქარხნები, სავაჭროები კანტორები, ბიუროები, სააგენტოები, სანყოფნები, მაღაზიები, სოფლის დუქნები, სარდაფები და სხ.

§ 8. თანხა ამხანაგობის შესდგება საწევრო გადასახადის პაის ფულიდან. ფასი თითო პაისა ერთი თუმანია.

შენიშვნა: ა) ეს ფული შეიძლება შემოტანილ იქმნას აგრედვე ნაწილ-ნაწილ; ბ) როდესაც ამხანაგობა მოქმედებას შეუდგება – ამ ფულში შეიძლება მიღებულ იქმნას ჭირნახული;

§ 15. წევრს ამხანაგობისას, რამდენი პაის მფლობელიც უნდა იყოს, მიენიჭება უფლება მხოლოდ ერთი ხმისა...

§ 25. მოგება განაწილდება ამგვარად: 30% მიეთვლება ძირის თანხას, 10% სათადარიგოს და 60% მიეცემა დივიდენდათ პაის პატრონთ.

შენიშვნა: საზოგადოებას აქვს სრული უფლება გადასდოს საზოგადო საჭიროებისათვის რაიმე ნაწილი თავისი კუთვნილი დივიდენდიდან“.

ეს იყო მთავარი დებულებანი ტფილისის პირველი მომხმარებელი კოოპერატივის „შუამავალი“-სა, სულ 300 პაი გამოვიდა, რომლებიც უმთავრესად მზარეულ-მოსამსახურეთა და ზოგიერთ ინტელიგენტთა შორის გავრცელდა. 10 პაის პატრონი საპატიო წევრად ითვლებოდა. (ამ საქმის წინასწარი კრებები იმართებოდა სანდრო ბიპის (ალ. თოიძის) სასტუმრო „პურღვინო“-ში, რუსთაველის გამზირი, ყოფ. გოლოვინის პროსპ. მუხრანბატონის სახლი).

„შუამავალმა“ დიდი გამოხმაურება ჰპოვა საზოგადოებაში. სულ შემოვიდა 3.000 მან., რაც დუქნის მონცობა-მომართვას მოხმარდა. სავაჭრო პირველხანად მონცობილი იყო კალოუბნის და ბაზრის ქუჩების კუთხეში, იარმუკაში. გამგეობა (ფირმის თავი – დავით გიორგისძე კარიჭაშვილი, გამგეობის თავმჯდომარე – ლადო აღნიაშვილი, დირექტორები – ივანე კახეთელიძე და იასე მახარობლიძე) ბეჭითად შეუდგა საქმის გაჩაღებას. საზოგადოების ნდობით აღჭურვილმა დირექტორებმა – ივ. კახეთელიძემ და იასე მახარობლიძემ თავთავისი საქმე მიატოვეს და სრულიად ამ საქმეს მოჰკიდეს ხელი: პირადის

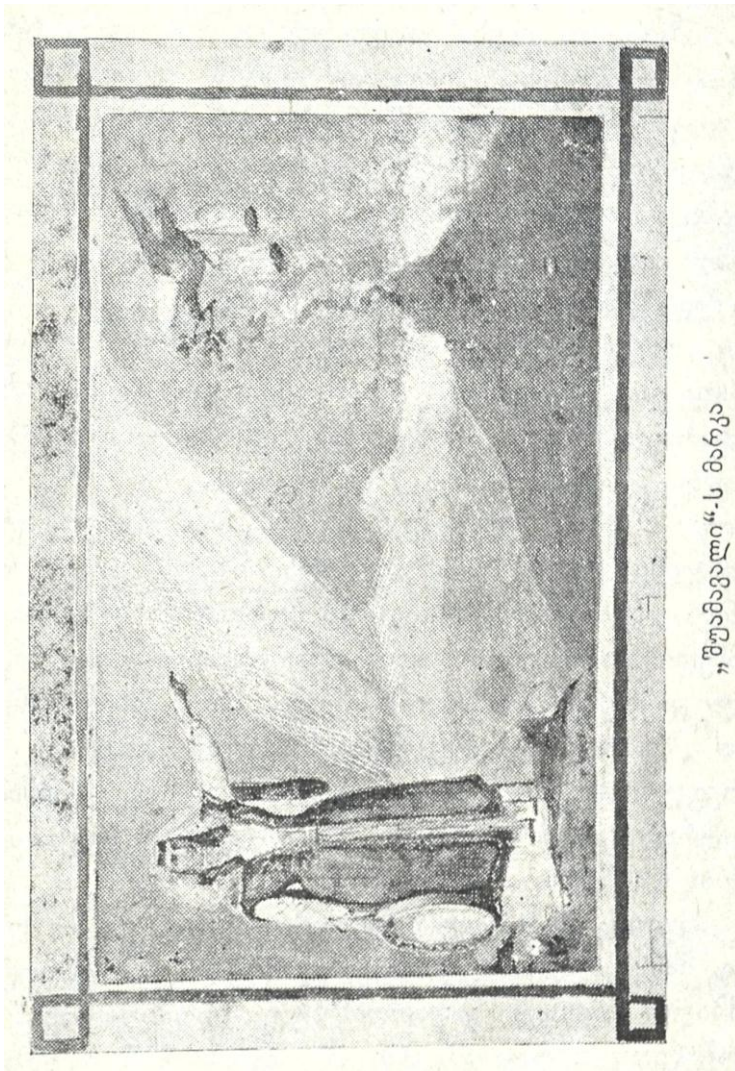
ნდობით (კრედიტით) საქონელი გამოიტანეს ტფილისის ცნობილ სოფდაგარ-ვაჭრებისგან (ბაიანდუროვის, გირგილოვის და ნაზარბეგოვისგან) და საქმე გააჩაღეს. დილიდან შუალამემდე ამ საქმეს დასტრიალებდნენ: ლადო აღნიშნული თუ იდეურად ხელმძღვანელობდა, კახეთელიძე და მახარობლიძე – პრაქტიკულად; მაგ. ყინულის შეგროვების დრო მოახლოვდებოდა – დირექტორები პირადათ უძღვებოდნენ ამ საქმეს: იასე ქალაქის ერთის მხრისაკენ გარბოდა, ვანო – მეორე მხარეს და ხელად დიდ საყინულეს ავსებდნენ... მალე ხორცის განყოფილებაც გააღეს. საქმე კარგად მიდიოდა. მაღაზიას მოაწყდა მთელი ტფილისის მზარეულ-მოსამსახურეობა, – თვითველი მათგანი თავს ამ მაღაზიის პატრონად ჰგრძნობდა.

გარდა ამისა, აქ საქონელი კარგი ღირსების იყო, იათადაც იყიდებოდა.

საერთოდ გამგეობის და, კერძოდ, დირექტორების მუყაითობით საბრუნავი თანხა 10,000 მანეთამდე ავიდა. გამგეობამ განიზრახა თიონეთში განყოფილების გახსნა. წარმოების გასაფართოებლად გამგეობამ მოიწვია საგანგებო კრება, რომელსაც გამგეობის განზრახვის აღსრულებისთვის დასტური უნდა მიეცა... მაგრამ თურმე მტერსაც არ ეძინა! ჩარჩ-ვაჭრები და საზოგადო საქმის მეშუღლენი ამ საქმის წარმოებას განა ვისმეს აპატიებდნენ?!

საქმე იქიდან დაიწყო, რომ „შუამავლის“ წარმატებით შემფოთებულმა ვაჭრებმა თავიანთ ოჯახის წევრებსა და მზარეულებს აუკრძალეს „შუამავალ“-ში ვაჭრობა.

გარდა ამისა, საზოგადო კრებაზე გამოჩნდნენ ისეთები, რომელთაც დაუმსახურებელი შეურაცყოფა მიაწინეს „შუამავალი“-ს ორთავ დირექტორს – მახარობლიძესა და კახეთელიძეს.

პირადმა შეურაცხყოფამ საზოგადო კეთილდღეობა დაჩრდილა, უბრალო შემთხვევას მოჰყვა სამწუხარო შედეგი: ამ დიდი საქმის აქტიური მეთაური – კახეთელიძე და მახარობლიძე გავიდნენ, სრული ანგარიში-კი (ათიათას მანეთამდე საბრუნავი თანხა) გადასცეს ახალ გამგეობას.

საზოგადო კრებამ ახალი უჯამაგირო დირექტორები აირჩია, რომლებიც სახელით იყვნენ დირექტორებად: მათ თავთავისი საქმეები ჰქონდათ ცალ-ცალკე. ლადო-კი, გარდა ამისა რომ ვაჭრობის უცნობი იყო, სწორედ ამ ხანებში გამალებით მუშაობდა სალექსიკონო მასალაზე, ფირმის თავი დავით კარიჭაშვილი – ფორმალურად ექცეოდა მაღაზიას, – საჭირო თამასუქებს ხელსაცკი არ აწერდა: საქმე რომ დაიღუპოს – ვალი მე დამაწვებაო. დირექტორთა დაუდევრობით, უთანხობით და სხვა მიზეზით მუშტარი თანდათან შემცირდა, ლადომ – დირექტორთა წასვლის შემდეგ – საქმეს თავი მიანება. როგორც „შუამავალი“-ს ერთი წევრთაგანიც, ყოფ. მოსამსახურე (ვასილ

კირვალიძე) იკონებს, ლაღო აღნიაშვილს დიდი იმედი ჰქონდა „შუამავალი“-ს, მაგრამ სხვადასხვა მიზეზის გამო ეს იმედი არ გაუმართლდა – უმთავრესად იმიტომ, რომ მთელი ვაჭრები „შუამავალი“-ს წინააღმდეგ ამხედრდნენ და თვით „შუამავალი“-ს წევრნიც, რომელნიც იმავე ვაჭრების მზარეული, ან ხელზე მოსამსახურენი იყვნენ, მიიმხრეს... ამ ვაჭრების ინტრიგანობით და შეუგნებელ წევრთა უეცრობით დაიხურა „შუამავალი“.

მაგრამ ეს პირველი ნაბიჯი უშედეგოთ არ დარჩენილა. მან ერთგვარი გავლენა იქონია საზოგადოებაზე, მოამზადა ნიადაგი გაფართოებულ კოოპერატიულ მოძრაობისათვის: რაც ამ 30-35 წლის წინად მხოლოდ უნაყოფო ცდა იყო, ახლა მას ნაყოფი მოაქვს.

დაუღალავმა ხანგრძლივმა შრომამ წელში გასტეხა ლაღო აღნიაშვილი და სულიერადაც მოჰქანცა იგი, დასნეულდა. ექიმებმა სცნეს, რომ მას ტვინის სიღამბლე დაემართათ და ლაღო სულით სნეულთა საავადმყოფოში მოათავსეს...

დასნეულება და გარდაცვალება

ლაღო აღნიაშვილი ოცი წელიწადი მოღვაწეობდა საზოგადო ასპარეზზე. ახალახალ საქმეთა დაწყება, მათი გამარჯვებისათვის მეცადინეობა, მუდმივი სულიერი ღელვა, განუწყვეტელი ზრუნვა... ხშირად – დახმარების მაგიერ ხელის შეშლა, თანაგრძნობის მაგიერ – მტრობა. ოცი წელიწადი შეუჩერებელი გონებრივი თუ ფიზიკური შრომა, მწერლობა, პრაქტიკული საქმიანობა და სხვ. – განა ყოველივე ეს მძიმე დაღს არ დაასვამდა ადამიანის ფიზიკურ და სულიერ მდგომარეობას?

უკანასკნელად ლაღო ჩაიკეტა თავის კაბინეტში, განუწყვეტლივ მუშაობს, წიგნებს ჩხრიკავს, კითხულობს, სწერს...

– ახლა რა არის ლაღო, ამდენი მუშაობა, გეყოფა, გავიაროთ სადმე!.. ეტყვიან ახლობლები.

ლაღო არასფერს ჰგრძნობს დაღალვისას, მისი შინაურნი კი შემოფოთებულნი არიან: ვინ გაიგონა ამდენი მუშაობა!

– ლაღო, სოფელში უნდა წავიდეთ უეჭველად! – ეტყვიან მას ისევ ახლობლები: ჰაერი გამოვიცვალოთ,

შენც გარგებს, – ჩვენც!

ლალო ჯერ უარობს, არ სთანხმდება, საქმეს ვერ მოშორდება, მაგრამ ბოლოს მაინც დაჰყვება ნებას და მიჰყვება მათ სოფელში, შილდას (კახეთი).

– აბა, აქ კუთხეში ერთი პატარა მაგიდა მომიშა-
დეთ! – მოითხოვა ლალომ და ისევ წერას მიჰყო ხელი...

დღე-დღეს მისდევს. ლალოს გამალებითი მუშაობა სოფელში შინაურთა შორის უკმაყოფილებას იწვევს, – ჩურჩულებენ:

– „ეს ასე არ შეიძლება!“ – ბჭობენ თავისებურად, – „ეს სიგიჟეა!“

და ერთს დღეს უფროსი ძმა, მხრებზე ხელის დაკვ-
რით, ეტყვის, თითქო ეხუმრებაო:

– რა არის სულ წერა და წერა! ამდენმა წერამ
ხო თავი გამოვილაცა, – სოფელში იმიტომ მოგიყვანეთ,
რომ მაგას თავი დაანებო და შეისვენო!

– ნუ თუ მართლა?! – გაიოცებს ლალო, ჩავა ეზოს
ბაღში საწერად, – არც აქ ასვენებენ: ყველგან ხელს
უშლიან, სდევნიან, აჩრდილებივით დასდევენ.

ლალომ სოფელში სივინროვე, ხელის შეშლა იგრ-
ძნო და ერთხელ ლაპარაკში უნმანური სიტყვები წამოუ-
რია! ამან თავზარი დასცა მის დას:

– თავაზიანი ლალო, მუდამ ზრდილობიანი და ასე
უნმანური სიტყვები! – არა, უეჭველად შეიშალა! – ფიქ-
რობს იგი, – ამასვე ფიქრობენ დანარჩენი მახლობელნი.

ამას ერთი გარემოებაც დაერთო. ერთხელ ლალოს
დად ნუშო აივანზე იჯდა გულ-ხელ დაკრეფილი, ლალოს
ვითომდა შერყევით მოსევდიანებული. ლალო გამოივლის,
შეხედავს და ჰკითხავს:

– რა გულ-ხელი დაგიკრეფნია, რას დაღონებულხარ?

– რაღა მაქვს გასახარელი!

– ყველაფერი... დამაცა, მოკლესანში აქ წინმატიანის
წყაროს (შორეულ მთებშია) გამოგიყვან, მშვენიერ სახლებს
აგიგებ და შიგ ისე გაცხოვრებ, ქვეყანა შემოგნატროდეს!

ეტყვის ლალო ხუმრობით, რომ გუნებაზე მოიყვა-
ნოს სევდიანი დად.

ეს სიტყვები ნუშოს თავზარს სცემს, ლამის გული
გაუსკდეს, თვალეზ-დაჭყეტილი შესცქერის: სად წინმა-
ტიანის წყარო – სად ჩვენა, სად ღარიბი ლალოს მიერ
სასახლის აგება! – არა ნამდვილად შეირყა, ნამდვილად! –
ბოლმას იბრუნებს გულში ნუშო, მივა, ნაუჩურჩულებს თა-

ვისიან-შინაურებს ლადოს ამბავს.

ყველა თავზარდაცემული, შიშით და სიბრაღეულით შესცქერის ლადოს.

ლადომ ვერ აიტანა ეს მდგომარეობა და გადაწყვიტა ტფილისის დაბრუნება: სამი კვირა არ გასულიყო, თავისი ძმისწული (მიტო) წამოიყვანა – ამას მე გავზრდი, კაცად ვაქცევო, – და წამოვიდა.

ტფილისის ჩამოსულს შილდიდან თან მოაყოლეს ხმა: უფროსილდით, ლადო შეირყა, მუშაობას მოაშორეთო! ამ ცნობამ აქაც შესაფერი შთაბეჭდილება მოახდინა.

კახეთიდან დაბრუნებული ლადო ტფილისში სტამბისაკენ გაქანდა თავის მეგობარ სამსონ ინასარიძესთან:

– სამსონ, ერთი ჩემთან შემოიარე, წიგნის გამოცემას ვფიქრობ და სავარაუდო ხარჯ-ალრიცხვა შემიდგინე.

– რა წიგნია?

– შემოხვალ – გაიგებ.

– კარგი, შემოვივლი.

და მუდამ დაუზარელი, საქმის კაცი სამსონ ინასარიძე ეწვია ლადოს. ამ დროს ლადო თავის ძმასთან იყო ბინად.

– აბა, რა წიგნია? იკითხა სამსონმა.

– დიდი ლექსიკონი... 40-50 ათასი უნდა გამოიცეს.

ძმამ და სხვა შინაურებმა საიდუმლო საცოდავი გამომეტყველებით ურთიერთს გადახედეს და ოთახიდან გაიკრიბნენ, – ეს გარემოება არ გამოეპარა სამსონს და ხელახლად ეკითხება ლადოს:

– რაო, რამდენი?!

– 40-50 ათასი ცალი!

40-50 ათასი ცალი იმ დროს, როცა ქართული წიგნი ერთი ათასი ცალი იბეჭდება, ესეც მთელი ათეული წლები გაუსაღებელია, იმ დროს, როცა თვითვეული ახალი წიგნის ათეული ძლივს იყიდება, ლადოს უნდა გამოსცეს 40-50 ათასი ცალი!

– გიკვირს?! – ეკითხება ლადო.

– არა, გასაკვირი რა არის, – სამსონს სურს გაცემის შთაბეჭდილება გაფანტოს, – მაგრამ ამდენი ვისთვისაა საჭირო, ეს ერთი, მეორეც: ძალიან ძვირი დაჭდება, დიდი ფული მოუნდება...

– შენ ფულზე ნუ ფიქრობ, მე ვიშოვი! – ეტყვის ლადო.

სამსონის გაოცებას საზღვარი არ უჩანს: ლაღო ასე დიდ ფულს იშოვის, ის ლაღო, რომელიც მუდამ ნივთიერად შევიწროვებული იყო, – სამსონმა რა იცის, რომ ლაღოს საამისო გეგმა უკვე მზადა აქვს, არზაც დაწერილი, უმაღლესი მმართველის სახელზე, რომ ამ უსაჭიროეს წიგნისათვის, როგორც ლექსიკონია, თანხა გამოითხოვოს.

– ვიშოვნი მეთქი, შენ იანგარიშე!

სამსონმა უანგარიშა, მაგრამ ძლიერ უნუგემო დაბრუნდა სტამბაში და თავის გადაქნევით ამხანაგებს გაუზიარა:

– მგონი ლაღო შერყეულა: 40-50 ათასი ცალი ლექსიკონი უნდა გამოსცეს!

ყველას სინანული მოიცავს, – სამსონი უანგარიშოდ ხომ არ იტყვის ამ სიტყვას.

ეს ამბავი მალე მოეფინა ქალაქს...

ლაღომ ტფილისშიაც შენიშნა ის განწყობილება თავის გარშემო, რაც სოფელში, და გული ჩაითხრო. ხან აღ. მირიანაშვილთან იყო, ხან ძმასთან. სახლიდან კარში აღარ გამოდიოდა. პერანგის ამხანაგის ამარა, ახალუხით, ქუდით, გულხელდაკრეფილი შეუჩერებლივ მიმოდიოდა ოთახში. თუ ვინმე ამოიკვნესებდა, ლაღო შენიშნავდა:

– თქვენ რა გაკვნესებთ, მე მაქვს დასაკვნესი, რომ ძარღვები მტკივაო.

ხანდისხან ისე დამშვიდდებოდა, რომ კვლავ ლექსიკონს ჩაუჯდებოდა, წყნარად მუშაობდა... ამ ხანებში დიდი მთავრის სახელზე თხოვნაც კი დასწერა, ასეთ დიდ საქმეს ვაკეთებ, – ლექსიკონს ვადგენ, – ამიტომ გთხოვთ ამის დასაბეჭდი თანხა გაიღოთ რამეო, – სწერდა ლაღო და ამ თხოვნის შავი თავის დისწულს სიკო აღნიაშვილს გაუგზავნა – გადასწერე და გაუგზავნეო, თან თავისიანთ გაუზიარა: ყვავს კაკალი გააგდებინო, ისიც კარგია, – რას იზამ, საქვეყნო საქმისთვის ხანდისხან მტრის დახმარებითაც უნდა ვისარგებლოთო და სხვ. მაგრამ ამ თხოვნას გზა არ მისცეს, – ამაშიაც სიგიჟის კვალი შენიშნეს.

ლაღოს თითქმის ყველა და ყველაფერი შეზიზღდა. ლოგინი და საცვალი ჭუჭყიანად ეჩვენება, მალიმალ სისუფთავეს მოითხოვს – ვარომ ¹⁾ დამიუთოვოს, სხვა ხელს ნუ ახლებსო... მობებრდა სახლში ყოფნა, საქმე კი გარედ იწვევს. და ერთხელ, ახალუხ-ქუდისა და პერანგის ამარა ქუჩაში გამოვიდა, ქალაქის შუაგულისკენ გასწია, საცა სტამბა ეგულებოდა.

– სად მიხვალ?

– საქმე მაქვს!

დაედევნენ შორიასლო. წინ ძმა და დისწული სიკო შემოეგებნენ:

– ოჰ, ლადო, საით, კაცო ასე მარტოკა?..

– საქმეზე მივალ.

– თვითონ ჩვენ მიგიყვანთ, სადაც გინდა...

და მოთათბირებით დააბრუნებენ სახლში. გრძნობს, რომ მოატყუეს. სულმეხუთული ლადო, სხვათა შეუმჩნევლად, სახლის ბანზე ავიდა, რომ ქალაქს თვალი გადაავლოს, ჰაერით ისუნთქოს.

– არიქა, უშველეთ! – იძახიან მეზობლები: საგიჟეთში წაიყვანეთ, თორემ ბანიდან გადმოვარდება და დაიშტვრება!

---

1) რძალი – დისწულის სიკო აღნიაშვილის მეუღლე.

და მართლაც საგიჟეთში ჩაკეტეს (მაშინ მიხეილის საავადმყოფოს სულით სნეულთა განყოფილებაში), სადაც თითქმის 4 წელს ეწამა და ამ წამებაში განუტევა სული 1904 წ. აპრილის 10 (ძვ. სტ.) თითქმის ყველასაგან მივინყებულმა მხოლოდ შინაურებს–და თუ აგონდებოდათ ხოლმე. გარეშეთაგან ერთადერთი უცხო ადამიანი იყო, ხარლ. სავანელის ქვრივი ეკატერინე, რომ სნეულ ლადოს დიდის მზრუნველობით დასტრიალებდა თავს *).

როგორც ვსთქვით, 4 წლის განმავლობაში არავის მოჰკონებია, ერთსაც კი არ უნახავს (შინაურთ გარდა). დაკრძალვის დღეს კი (აპრილის 17) მოიგონეს: ახმაურდა იმ დროის პრესა, შეიძრა საზოგადოება. დასაფლავებას დაესწრენ ადგილობრივი ჟურნალ-გაზეთების, ქალაქის გამგეობის, სასწავლებლების, ქ. შ. წ. კ. ს., ქართ. დრამ. საზ. გამგეობის წარმომადგენელნი, ინტელიგენცია, არტისტები და დიდძალი ხალხი. შეამკეს გვირგვინებით და სიტყვებით (ივ. რატიშვილმა, ირ. ევლოშვილმა ლექსით, აღ. მჭედლიშვილმა – ლექსით). დაკრძალეს და, – მიივიწყეს: სამარეზე მარმარილოს ძეგლის სვეტი დაადგა მისმა დამ ნუშომ იმ თანხით, რომელიც აიღო ლადოს მდიდარი ბიბლიოთეკის გაყიდვით. ლ. აღნიაშვილი დაკრძალულია კუკიის სასაფლაოზე, ეკლესიის მარჯვენა (შესავლიდან) ხეივანის ზემოდ, მარცხნივ გზის პირას მსახიობ-მოღვაწეთა რიგზე.

ასე უდროოდ ამოეფარა მიწას კაცთმოყვარეობით
აღსავსე დიდი მოღვაწე!..

იოსებ იმედაშვილი

---

*) ტფილისის მთავარ საავადმყოფოს (ყოფ. მიხეილის) ფსიქიატრულ განყოფილების სიძველეთსაცავში ბევრი ვეძებთ ლადო აღნიაშვილის ავადმყოფობის შესახებ ცნობები (სნეულებისა და მდგომარეობის ისტორია), მაგრამ ვერაფერი აღმოვაჩინეთ, რადგან ეს სიძველეთსაცავი 1927 წ. ერთ მოსამსახურეთაგანს გაეძარცვნა და ქაღალდები ფუთობით გაეყიდნა დუქნებში. ავტ.